

Abant Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Abant Social Sciences

2023, 23(2): 1261-1281, doi: 10.11616/asbi.1271715

Anadolu Ağızlarında Evlilik ile İlgili Söz Varlığı Üzerine Tematik Bir Tasnif Denemesi

A Thematic Classification Study on the Vocabulary Related to Marriage in Anatolian Dialects

Can SAĞIR¹

Geliş Tarihi (Received): 27.03.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 08.05.2023

Yayın Tarihi (Published): 31.07.2023

Öz: Anadolu ağzları üzerine yapılan çalışmalar sayesinde yurdumuzun farklı bölgelerinde kullanılan ve yazıya geçirilmemiş pek çok sözcük toplanmıştır. Ağızlardan derlenen bu sözcükler Türk kültürünü yansıtmaları, Türkçenin ses ve biçim özellikleri ile zengin söz varlığını ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Bu çalışmanın amacı, Türk dili ve kültüründe önemli bir yeri olan Anadolu ağzlarında evlilik ile ilgili söz varlığını tespit etmek ve bu sözcüklerin tematik olarak tasnifini ortaya koymaktır. Çalışmanın verileri nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılarak taranan ve incelenen *Derleme Sözlüğü*'nden elde edilmiştir. Yapılan tarama sonucunda sözlükte 960 sözcük tespit edilmiştir. Evlilik kavram alanına ait bu sözcükler genel hatlarıyla yedi ana başlık ve alt başlıklar altında sınıflandırılmıştır. Çalışma sonucunda elde edilen verilerden hareketle Anadolu ağzlarının evlilik temelli söz varlığındaki ve ifade gücündeki zenginlik ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Ağzlarının Söz Varlığı, Derleme Sözlüğü, Evlilik Kavramı, Tasnif.

&

Abstract: Thanks to the studies on Anatolian dialects, many words used in different regions of our country and not written down have been collected. These words compiled from dialects are very important in terms of reflecting Turkish culture and revealing the rich vocabulary of Turkish with its phonetic and morphological features. The aim of this study is to determine the vocabulary related to marriage in Anatolian dialects, which have an important place in Turkish language and culture, and to reveal the thematic classification of these words. The data of the study was obtained from the Compilation Dictionary, which was scanned and analyzed using document analysis, one of the qualitative research methods. As a result of the search, 960 words were identified in the dictionary. These words belonging to the conceptual field of marriage were generally classified under seven main headings and subheadings listed under them. Based on the data obtained as a result of the study, the richness in the marriage-based vocabulary and expressive power of Anatolian dialects were revealed.

Keywords: Vocabulary of Anatolian Dialects, Compilation Dictionary, Concept of Marriage, Classification.

Atıf/Cite as: Sağır, C. (2023). Anadolu Ağızlarında Evlilik ile İlgili Söz Varlığı Üzerine Tematik Bir Tasnif Denemesi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 1261-1281. doi: 10.11616/asbi.1271715

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

¹ Öğr. Gör., Can Sağır, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, can.sagir@erzincan.edu.tr.

1. Giriş

Toplumun sosyal yapısındaki en küçük birim olarak kabul edilen aile, Türk toplumunun ve kültürünün temel yapı taşlarından birini oluşturur. Aile birliği de şüphesiz sağlam evliliklerle gerçekleşir. Günümüzde “erkekle kadın, aile kurmak için kanuna uygun olarak birleşmek, izdivaç etmek” (TS, 1998: 746) anlamında kullanılan *evlenmek* sözcüğü bu anlamda ilk olarak *eb* sözcüğünden türetilen *eble-* “evlendirmek” şekliyle Süci yazıtında (6. satır) tanıklanmıştır (Sağol, 2005: 662). Sözcüğün *ewlen-* biçimi ise ilk olarak Dîvânü Lugâti't-Türk'te “(ay) etrafında hâle oluşmak; bir evi mesken edinmek, kendini orada oturanlardan saymak; evlenmek” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 650) anlamlarıyla yer almaktadır. Türkiye Türkçesinde *evlenmek*, *evlendirmek*, *evli* anlamlarında çok yaygın ve yerleşik olarak kullanılan *evlenmek* sözcüğünün Eski Türkçede, Eski Anadolu Türkçesinde ve Anadolu ağızlarında pek çok karşılığı bulunmaktadır (Aksan, 1971: 96).

Türklerde evlilik kutsal sayılmıştır. Bu durum atasözleri ve deyimler başta olmak üzere sözlü halk edebiyatı ürünlerinin pek çoğuna yansımıştır. Sözelimi, *Ev bark sahibi olmak* “aile sahibi olmak”, *ev bark yıkmak* “karı kocayı birbirinden ayırmak” deyimlerinde yer alan *ev bark* ikilemesi “aile kurma, evlenme” anlamlarında kullanılmıştır. Bu ikilemede yer alan *bark* sözcüğünün Orhon Yazıtlarında “ev, barınak, konut; mabet, türbe” olarak kullanılması da “ev”in kutsal sayılmasından kaynaklanmaktadır (Gökalp, 1991: 231). Evlilik, Türkler tarafından aynı zamanda toplumsal bir görev olarak sayılmış, bekarlık ayıp sayılmıştır (Erkul, 2002: 63). Bunun en büyük nedeni ise evliliğin soyun devamını sağlamada önemli bir rol oynamasıdır. Evlilik geçmişte olduğu gibi günümüzde de yalnızca evlenen kişileri değil aynı zamanda onların ailelerini, akrabalarını ve toplumda yaşayan herkesi ilgilendirir. Bu yüzden evlenmede eşlerin rızası kadar anne ve babanın da rızasının alınması gereklidir. Ayrıca evlilik süresince birtakım törenlerin düzenlenmesi ve bu törenlere evlenenlerin yakınları başta olmak üzere herkesin iştirak etmesindeki temel amaçlardan biri evliliği çevreye ilân etmektir.

Evlilik kurumuna böylesine önem veren Türk toplumlarında evlilik çerçevesinde oldukça fazla tabu ve gelenek meydana gelmiştir. Türklerin evlenme geleneklerinde *exogami* yani dışarıdan evlilik ve *monogami* yani tek eşlilik yaygındır (Ögel, 1971: 22-25). Bunun dışında kaynaklar, yaygın olmasa da zaruri durumlarda çokeşliliğin (poligami) varlığından söz etmektedir (Erkul, 2002: 60; Mandaloğlu, 2022: 488). Türklerde çok farklı evlenme biçimlerine de rastlanmaktadır. Günümüzde özellikle kentleşmenin yoğun olduğu bölgelerdeki evlenme biçimi genellikle belirli bir flört döneminden sonra *anlaşarak evlenme* yoluyla gerçekleşirken kentleşmenin yoğun olmadığı ve genellekselliğin ağır bastığı yörelerde; “kız kaçırma (düğünsüz evlenme), oturak alma evlilik (kızın, onurunu hiçe sayıp bohçasını alarak erkek evine gidip oturması şeklinde gerçekleşir), baş örtüsü kaçırma yoluyla evlilik (kıza ait bir eşyanın kaçırılması esasına dayanır), taygeldi evlilik (çocuklu dul bir kadın ya da çocuklu dul bir erkeğin birlikte yaşamasından doğan evlilik), berder evliliği (başlık sorununu ve yükümlülüğünü ortadan kaldıran bir evlilik biçimidir), kepir evliliği (zor kullanılarak gerçekleştirilen bir evlilik biçimidir)” gibi farklı evlenme biçimleri mevcuttur (Sezen, 2005: 187-94).

Evlilik ile ilgili gelenek ve görenekler, nesilden nesile aktarılıp günümüze kadar ulaşmıştır. Bunların büyük çoğunluğu Anadolu'nun çeşitli coğrafyalarında devam ederken bir kısmı zaman içerisinde bazı inanışlar ve pratikler çerçevesinde şekillenip değişmiş, bir kısmı ise özellikle kent yaşantısında ya unutulmuş ya da unutulmaya yüz tutmuştur. Evlenmede; *evlenme çağı*, *evlenmeyi istediğini belli etme*, *görücülük*, *kız isteme*, *söz*, *nişan*, *düğün* vb. aşamalar yer almaktadır. Bunların her birinin kendi içinde farklı aşamaları ve uygulamaları mevcuttur.

Anadolu ağızlarında evlilik kavramına ait zengin bir söz varlığı bulunmaktadır. Bunun en büyük sebeplerinden biri dil ve kültür arasındaki bağıntıdan kaynaklanmaktadır. Humboldt'a göre “diller, kendi başlarına ve özgür olarak doğmazlar. Bağlı oldukları kültür çevrelerinin özelliklerine göre ve o özelliklerle birlikte gelişirler” (Akarsu, 1998: 49). Bu bakımdan Anadolu coğrafyasında devam eden evlilik ile ilgili gelenek ve göreneklere, uygulamaları, inanışları, törenleri vb. zengin kültür unsurlarını ifade etmek için Anadolu ağızlarında ölçünlü dilde olmayan pek çok sözcük türetilmiştir. Yılmaz ve Bayraktar (2021: 19), Türkiye Türkçesinde evlilik kavramına dair 581 ad ve eylemin madde başı olarak yer aldığını tespit etmiştir. Anadolu ağızlarında ise evlilik kavramına ait tespit edilen sözcük sayısı bu sayının neredeyse iki katı kadardır. Bu sebeple Anadolu ağızlarında evlilik ile ilgili söz varlığı çalışmamıza konu olarak

seçilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan ve “araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi” (Sak vd., 2021: 228) şeklinde tanımlanan doküman analizi yoluyla Anadolu ağzlarında evlilik ile ilgili söz varlığına ait veriler taranarak tasnif edilmiştir. Hedeflenen veriler için ise yazılı materyal olan *Türkiye’de Halk Ağzlarından Derleme Sözlüğü* kullanılmıştır. Çalışmada tespit edilen 960 sözcük genel hatlarıyla yedi ana başlık altında tasnif edilmiş ve bu sözcükler kaynak eserdeki yazımına bağlı kalınarak aynen aktarılmıştır.

2. Evlilik Kavramı İle İlgili Genel Sözcükler

Bu başlık altında gelin, damat, evlenmek, gelin olmak, damat olmak gibi evlilik ile ilgili genel kavramları karşılamak amacıyla Anadolu ağzlarında kullanılan sözcükler listelenmiştir.

2.1. Evlenme/Nikâh İle İlgili Sözcükler

Evlenme ile ilgili ilk sözcüklere Eski Türkçeden itibaren rastlanmaktadır. Bunlara örnek olarak; ETY *eb>eble-* “evlendirmek” (Orkun, 2019: 156)², Uyg. *er ebçi bol-* “karı koca olmak, evlenmek” (Röhrborn, 1977: 391); DLT *ewlen-* “evlenmek” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 650) sözcükleri verilebilir. Günümüzde de *evlen-* şekliyle kullanılan bu sözcük doğrudan *eb>ev* “ev” den türetilerek bu anlamını kazanmıştır. Anadolu ağzlarında ise bu kavramı karşılamak için kullanılan ifadeler oldukça zengindir:

ayâni bağlamak “1. Nişanlamak, evlendirmek” (DS: 4433), **bacak çiftleme** “Evlenme” (DS: 457), **baş dermek I** “1. Evlendirmek” (DS: 556), **baş göz etmek** “Evlendirmek” (DS: 4447), **başı gülmek** “2. İyi evlilik yapmak” (DS: 4447), **başını bağlamak [başını dolamak]** “Nişanlanmak, evlendirmek” (DS: 4447), **başını bağlamak IV** “Evlenme vaadi ile aldatıp uzun bir zaman bekletmek” (DS: 560), **değişik etmek** “İki erkek bir diğerrinin kız kardeşiyle evlenmek” (DS: 1402), **duman kurmak** “Evlenmek” (DS: 1602), **erine düşmek** “İyi bir erkekle evlenmek” (DS: 1770), **evermeğ, evermek** “Evlendirmek” (DS: 4500), **evermek [evemek I, evenmek, evermeg]** “Evlendirmek” (DS: 1805), **gişiye gitmek** “Evlenmek (kadınlar için)” (DS: 2085), **göçürmek III** “Kız evlendirmek” (DS: 2122), **karsamba yapmak** “Evlendirmek” (DS: 4536), **kebin** “Evlenme, nikâh” (DS: 2714), **kebin** “Evlenme, nikâh” (DS: 4541), **kebin kesmeğ** “Evlendirmek, nikâh kıymak” (DS: 4541), **kebin kesmek** “Evlendirmek, nikâhlamak” (DS: 2714), **korsamba II** “1. Evlendirme” (DS: 4565), **köçmek I** “Kız evlenmek” (DS: 2947), **köçürmek I** “Kızı kocaya vermek, evlendirmek” (DS: 2947), **kösteklemek** “Evlendirmek” (DS: 2976), **nikâh kesdirmek** “Nikâh kıydırmak” (DS: 3251), **ocak yakmak** “Evlenmek” (DS: 3263), **övlenmek** “Evlenmek” (DS: 3363), **övlendirmek** “Evlendirmek” (DS: 3365), **satılmak I** “Kız evlenmek” (DS: 3550), **satmak** “Kız evlendirmek” (DS: 3551), **sevdimayı** “Evliliğin ilk ayları, balayı” (DS: 3593), **sürmek I** “Kızı gönülsüz, güç kullanarak evlendirmek, kaçırmak” (DS: 4714), **ulaştırmak** “Evlendirmek” (DS: 4033), **varmak II** “Evlenmek” (DS: 4802), **yirine düşmek II** “Kaygısız, üzüntüsüz, geçim derdinden uzak bir eve gelin gitmek” (DS: 4280), **yüz yümek** “Yeni evliler, kavgasız, gürültüsüz geçinmek” (DS: 4339), **tay gitmek** “Çocuklu kadın yeniden evlenmek” (DS: 4744).

2.2. Gelin ve Damat İle İlgili Sözcükler

Bu başlık altında *gelin, gelin olmak, gelin gitmek* ve *damat* kavramlarını karşılamak amacıyla Anadolu ağzlarında kullanılan sözcükler listelenmiştir. Ağzılarda *damat* kavramını karşılamak için genellikle *güvey, güveyi* sözcüklerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu sözcüğün ilk örneklerine Eski Türkçe döneminden itibaren rastlanmaktadır; Yen. *küdegü* “güveyi” (Alimov, 2017: 219)³, Uyg. *küdegü* “güveyi” (Caferoğlu, 2015: 120), KB *küdegü* “güveyi” (Arat, 1947: 22)⁴, DLT *küdegü~küdegü* “damat, güveyi” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 754). Güveyi sözcüğü günümüzde varlığını devam ettirse de bunun yerine dilimize Farsçadan geçmiş olan *damat* sözcüğü daha yaygın ve yerleşik olarak kullanılmaktadır. Gelin sözcüğü ise Yen. *kelin* “gelin” (Alimov, 2017: 2019)⁵, Uyg. *kelin* “gelin” (Caferoğlu, 2015: 104), KB *kelin* “gelin” (Arat,

² Suci Yazıtı, 6. satır.

³ E-3 (Uyuk-Turan) Yazıtı, 6. satır.

⁴ 50.beyit

⁵ E-3 (Uyuk-Turan) Yazıtı, 6. satır.

1947: 252)⁶, DLT *kelin* “gelin” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 702) örneklerinde görüldüğü üzere eski Türkçeden günümüze ulaşan ve aynı biçimde kullanılmaya devam eden sözcüklerden biridir. *Derleme Sözlüğü*’nden tespit edilen örneklerden hareketle Anadolu ağızlarında *gelin*, *gelin olmak*, *gelin etmek* kavramlarını ifade etmek için kullanılan sözcük sayısının *damat* kavramını ifade etmek için kullanılan sözcüklerden fazla olduğu görülmektedir:

al bağlamak “1. Gelin olmak” (DS: 4414), **al başlı** “Al duvaklı gelin” (DS: 4415), **allı yeşilli olmak** “Gelin olmak” (DS: 225), **çırak çıkarmak** “Kız gelin etmek” (DS: 1185), **dingil II** “1. Damat” (DS: 1503), **dodopal I** “Gelin” (DS: 1534), **donak evi** “Gelin evi” (DS: 1558), **firik IV** “1. Gelin” (DS: 1870), **gen VIII** “Gelin” (DS: 1989), **givey** “Güvey” (DS: 4509), **göçmek I** “Kocaya gitmek, gelin olmak” (DS: 2121), **göreken [göregān]** “Damat” (DS: 2158), **gövü** “Damat, güvey” (DS: 2170), **güey II** “Damat” (DS: 2215), **güve I [göveği, güva, güveği, güyae, güyöl]** “Damat, güveyi” (DS: 2239), **hak** “Gelin adayı” (DS: 4514), **hak II** “2. Gelin” (DS: 2253), **kepin II** “Nikah” (DS: 2748), **kıra çıkarmak [kıra çıkmak]** “Kızını gelin etmek” (DS: 2814), **oğulluk** “3. Damat” (DS: 3270), **yoldaş** “Eş, evlilikte eşlerden her biri” (DS: 4290), **yumma IV** “Gelin” (DS: 4316).

3. Evlenmeyi İsteme İle İlgili Sözcükler

Evlenmeyi istemek evlilik yolundaki ilk adımlardan biridir. Türklerde evlenme çağına gelmiş kız ve erkekler evlenmeyi istediklerini ailelerine doğrudan söylemezlerdi. Bunu kalıplaşmış birtakım davranışlarla dile getirirlerdi. Erkeklerin yemekteki pilava kaşık saplaması, sofraya fazladan bir kaşık koyması, ayakkabılarının ökçelerine basması, saçlarını ıslatarak sık sık taraması, ebeveynlerinin ayakkabılarını ters çevirmeleri ya da evin eşliğine çakmaları, yorgan kesmeleri; kızların aile büyüklerinin sözlerine sert çıkışmaları, süslenmeye önem vermeleri, baş bağlayış biçimlerinin değişmesi ya da Türkmen oymaklarında kırkması sarkmış, zülüfü örülerek ucu çembere geçirilmiş kızların gelin adayı olarak görülmesi buna örnek olarak gösterilebilir (Tezcan, 1983: 134-135; Yalman, 1977: 340). Anadolu ağızlarında da evlenmeyi isteme ile ilgili aşağıdaki sözcükler tespit edilmiştir:

ara görmeğ “Evlenme konusunda, araya girerek isteklendirmek, yardım etmek” (DS: 293), **çıtak IV** “Evlenmeye ilk yeltenen kimse” (DS: 1192), **kapamak** “Evlenmeleri istenen kız ve erkeği kandırarak bir odaya bırakmak” (DS: 4532), **yemeni çakmak** “Delikanlı, babasına evlenmek istediğini anlatmak” (DS: 4241), **ötmek** “2. Evlenmek istemek” (DS: 4629).

4. Evlilikle İlgili Geleneksel Uygulamalar

4.1. Kız İsteme ve Görücülük İle İlgili Sözcükler

Türklerde yaygın olan evlenme biçimlerinden biri olan görücü usulü evlenme eskiden beri Türk toplumlarında görülmektedir. Eski Türkçede *arçuçı* “iki adam arasında aracı; evlenme sırasında dünürler arasındaki elçi” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 810) ve *sāwçı* “Oğuz lehçesinde dünürler arasında haber getirip götürülen elçi” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 391) denilen araçlar vasıtasıyla evlenme yerine getirilirdi. Günümüzde ise bu âdet *görücü* denen kişiler ya da *dünürçülük* vasıtasıyla sağlanmaktadır. Anadolu ağızlarında da bu kavramı ifade etmek için kullanılan zengin bir söz varlığı bulunmaktadır:

ağ duğaklı “Düğünde gelini güveyi ile tanıştıran kadın” (DS: 88), **bitirmek** “Kız vermeye razı etmek” (DS: 711), **büyük dünür** “Beğenilen bir kızı kadınlar istedikten sonra tekrar isteyen erkek” (DS: 832), **dilekçi** “Kız istemeye giden kimse” (DS: 1492), **dilekçiliğ** “Evlenmek için kızı ailesinden isteyiş” (DS: 1493), **dilemek I** “1. Evlenmek için kızı ailesinden istemek” (DS: 1493), **dilerke** “Kız bakmaya giden görücü (kadın)” (DS: 1493), **düğüncü** “1. Bekâra kız arayan kadın ve erkek” (DS: 1625), **düğünlük basmak** “Kız istemek” (DS: 1625), **düğünlükçü** “Evlenmelerde erkek tarafından kız tarafına gönderilen erkek elçi” (DS: 1625), **düğür gitmek [dügür gitmek, düğürçü gitmek, düğüre gitmek, düğür getmek, düvür gitmek -1]** “Kız görmeye ve istemeye gitmek” (DS: 1626), **düğürlemek** “Kızı babasından istemek için birkaç kişi birlikte gitmek” (DS: 1626), **düğürleşmek** “Evlenecek kız ve oğlan yakınları tanışmak, birbirlerine gidip gelmek” (DS: 1626), **düğürmek [düyür düşmek]** “Kız istemek” (DS: 1626), **düğürşü [döğünşü, düğüş,**

⁶ 2380. beyit

düğüşe, düğüşü -2, düvürcü “2. Gelin almaya gelen kimseler” (DS: 1626), **dünür ana** “Kız istemeye giden oğlan annesi” (DS: 1632), **dünür başı** “Kız istemeye gidenlerin başı” (DS: 1632), **dünür, dünür [dövür, dügürcü, dügürçü, dügür II -1, 2; dügürçü -2,3; düngür -1, 2; düngürcü -1, 2; düngürçü -1, 2; dünürcü -1, düürcü, düvür -1, düyürcü]** “1. Kız görmeye giden kimse, 2. Kız istemeye giden kimse, elçi” (DS: 1632), **dünürbaşılık [dünürlük -1]** “Kız isteyen kimseye verilen hediye” (DS: 1632), **dünürcü** “2. Gelin görmek için kız evinden oğlan evine giden kadın” (DS: 1632), **düyürçü** “Gelin görmeye gelen” (DS: 1642), **elçi, elçi lelci III -1, elçim VI, elçin III]** “1. Kız istemeye gönderilen kimse, görücü, dünür” (DS: 1706), **garşucu** “Kız istemeye gelenleri karşılayan kimse” (DS: 1930), **guda** “Görücü” (DS: 2187), **isteyci** “2. Kız istemeye giden kimse, dünürcü” (DS: 2560), **kaçalak** “Genç kızların görücüye çıkarken giydikleri giysi” (DS: 2586), **kız bitirmek** “Bir erkeğe kız istemek, söz kesmek” (DS: 2862), **kuda I** “1. Kız görmeye giden, görücü” (DS: 2990), **yavcı** “Görücü” (DS: 4204), **yörücü [yörüycü]** “Görücü” (DS: 4310).

4.2. Söz Kesme/Alma ve Nişan İle İlgili Sözcükler

Evlilik aşamalarından biri de söz kesimi ve nişandır. Türk kültüründe nişan törenin eskiden beri yapıldığı *Dede Korkut Kitabı*'ndaki hikâyelerde açıkça görülmektedir. *Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek* adlı hikâyede geçen *küçük düğün* ifadesi ile “nişan merasimi” ve *ulu düğün* ifadesiyle de “asıl düğün merasimi” kastedilmektedir (Ergin, 2018: 133; Bakırcı, 2018: 15). Günümüzde *söz kesimi* ve *nişan* kavramları farklı coğrafyalarda kimi zaman birbirlerinin yerine kullanılmakta kimi zaman ise birbirinden bağımsız iki aşama olarak görülmekte ve uygulanmaktadır. *Nişan* sözcüğü Eski Oğuzcada *adaşlı-adaşlı* “nişanlı” (Ergin, 2018: 2), Çağatayca'da ise *ata-* “nişanlamak, namzet etmek”, *atağla-* “nişanlamak”, *atağlan-* “nişanlanmak”, *atağlık I* “namzed olmuş kız, yavuklu”, *atağlık* “yavuklu, nişanlı” (Ünlü, 2013: 67) sözcükleri ile karşılanmaktaydı. Günümüzde bu anlamıyla ve *adaklı-adağlı-adağlı* biçimleriyle yalnızca Anadolu ağzlarında tanıklanan bu sözcüklerin ölçünlü dilde eski anlamlarını yitirdikleri görülmektedir. Türkçede yaygın ve yerleşik olarak kullanılan *nişan* sözcüğü ise dilimize Farsçadan geçmiştir. Bu başlık altında Anadolu ağzlarında bu kavramları karşılamak amacıyla kullanılan sözcüklere yer verilmiştir:

adaklı [adağlı, adağlı 2; aday] “2. Nişanlı kız” (DS: 62), **askı I** “Nişan” (DS: 344), **ayânı bağlamak** “1. Nişanlamak, evlendirmek” (DS: 4433), **baş bağlamak** “Nişanlamak” (DS: 4446), **başı bağlanmak** “Nişanlanmak” (DS: 558), **beklik takma** “Söz kesme (evlenmede)” (DS: 604), **beli, bali** “1. Evli, nişanlı” (DS: 4452), **beylik III** “Nişanlanacak erkek tarafından seçilen nişan takıcı kadınlar” (DS: 648), **ayânı bağlamak** “1. Nişanlamak, evlendirmek” (DS: 4433), **bitirim dünürlüğü** “Söz kesimi” (DS: 711), **büyük nişan** “Küçük nişandan sonra yapılan nişan” (DS: 832), **cerelenmek [cerelemek II]** “1. Nişan takmak” (DS: 885), **çıkı II** “Nişan töreni” (DS: 1167), **dakı** “3. Söz kesme, 4. Nişan” (DS: 1331), **deyikli** “Nişanlı kız” (DS: 1446), **düvâ III** “Nişan töreni” (DS: 1640), **gelinkız** “Nişanlı kız” (DS: 1981), **görü I** “Nişan töreni” (DS: 2162), **görükçü** “1. Sözlü, nişanlı” (DS: 2162), **görüşmelik** “Nişan töreni” (DS: 2164), **guyruhlanmak** “Kızı birine söylemek” (DS: 2204), **hak II** “1. Nişanlı” (DS: 2253), **haklı** “Nişanlı” (DS: 2255), **hunça** “Nişan töreni” (DS: 2443), **kapacan** “1. Nişan töreni” (DS: 2629), **kertme** “Nişan yapma” (DS: 4547), **kesim kesmek** “Düğün tarihini belirtmek, söz kesmek” (DS: 2765), **kız bitirmek** “Bir erkeğe kız istemek, söz kesmek” (DS: 2862), **kumaş çinetme** “Nişan töreni” (DS: 2999), **minnam** “Nişanlı” (DS: 3201), **nişannı** “Nişanlı, erkek yavuklu” (DS: 4606), **nişannı** “Nişanlı” (DS: 3252), **söz kesen** “1. Kızın kocaya verildiğini belirten kesin, son söz” (DS: 3685), **şerbet II** “Nişan” (DS: 3762), **şerbet içmek** “Nişan töreni yapmak” (DS: 3762), **terkil** “Nişanlı” (DS: 3892), **terküllü** “Nişanlı” (DS: 3892), **tevkül [tevkür]** “Söz kesme, nişan” (DS: 4756), **tevküllü [tevkirli, tevkül, tevkülü, tevkürlü]** “Nişanlı” (DS: 3903), **tutu III** “2. Evliliği belirten nişan” (DS: 4001), **ulaşık I** “Nişanlı” (DS: 4033), **ulaşmak I** “Nişanlanmak” (DS: 4033), **vergili** “Nişanlı” (DS: 4803), **vergili I [varımlı, virgili I]** “Sözü kesilmiş, nişanlı kız” (DS: 4096), **verüyhü olmağ** “Nişanlı, sözlü olmak” (DS: 4804), **yağlık bağlamak I** “1. Nişanlanmak, 2. Kız sevgilisine evlenme sözü vermek” (DS: 4123), **yaşanlamak VI** “Nişanlamak, söylemek, başını bağlamak” (DS: 4192), **yaşanlı** “Nişanlı” (DS: 4192), **yavuhlu, yavuklu [yavıklı]** “1. Nişanlı, sözlü” (DS: 4207), **yavuk I** “2. Nişan” (DS: 4207), **yavuklu** “1. Nişanlanmış kız” (DS: 4816), **yazılı II** “Nişanlı” (DS: 4217).

4.3. Çeyiz İle İlgili Sözcükler

Günümüzde yaygın ve yerleşik olarak kullanılan *çeyiz* sözcüğü dilimize Arapçadan geçmiştir. Eski Türkçede ise *çeyiz* için *sep* “gelinin çeyizi” (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 814) sözcüğünün kullanıldığı görülmektedir. Çeyiz genel anlamıyla gelin olacak kızın baba evinden oğlan evine götürdüğü mal, eşya vb. olarak tanımlanmaktadır. Kızın çeyizi aynı zamanda baba malından kızı düşen pay’dır (Ögel, 2001: 263). Bu çeyizi; kızın el işlemleri, kendi birikimiyle aldığı eşyalar, aile fertlerinin verdiği hediyeler gibi şeyler oluşturur. Bunlar da *çeyiz asma* ya da *çeyiz serme* denilen gelenek ile gelen misafirlere, konu komşuya gösterilir. Buradaki amaç bir nevi kızın marifetlerini ortaya koymaktır. Bu başlık altında Anadolu coğrafyasında çeyiz ve çeyiz ile ilgili âdetleri ifade etmek için kullanılan sözcüklere yer verilmiştir:

asgı “2. Çeyizin ipe asılarak sergilenmesi” (DS: 4425), **atıntı III** “Gelin çeyizi kesilirken akrabalara alınan hediye giysiler” (DS: 369), **başdıh I** “Çeyizini düzmek için güvey tarafından geline verilen para, ağırlık” (DS: 556), **başlık bozmak** “Çeyiz düzmek” (DS: 564), **belek I** “1. Çeyiz” (DS: 4452), **bohça I** “1. Çeyiz” (DS: 731), **cehiz gırdıcı** “Düğünde gelin tarafından güvey evine giderek, güvey velisinin yeni evlilere vereceği oda ve yemek takımlarını gören ve tespit eden iki üç kişilik topluluk” (DS: 875), **cehiz halkası** “Çeyiz asmak için kullanılan halka” (DS: 876), **cehiz I [ceh I, cehez, ceniz, ceviz]** “1. Gelin olan kızın, babasının evinden götürdüğü eşya, 2. Kızların gelin oldukları gün sandıklarına konan yemiş, hediye” (DS: 875), **cehiz ipi** “Yalnız çeyiz asmak için kullanılan ip” (DS: 876), **çeniz** “Çeyiz” (DS: 4477), **donak I** “2. Çeyiz” (DS: 1558), **dürü I** “4. Gelin çeyizi” (DS: 1635), **düzen ipi** “1. Gelinin çeyizlerini asmak için kullanılan ip” (DS: 1645), **düzen takan** “3. Gelin çeyizini düzenleyen, ipe asan kadın” (DS: 1645), **enek X** “Düğün eşyası” (DS: 1749), **enne II** “Kız tarafının gönderdiği çehiz” (DS: 1760), **eyilik** “Gelinin çeyizi arasına konulan oklava torbası” (DS: 1821), **gelin aşboğazı [gelin asboğazı]** “Gelinin beraber getirdiği eşya, çeyiz” (DS: 1979), **hadek** “Gelinin getirdiği çeyiz” (DS: 2250), **kaalât** “Gelin olacak kıza gerekli şeyler, çeyiz” (DS: 2577), **kalın** “Çeyiz” (DS: 4531), **kırdak** “1. Gelin eşyası, çeyiz” (DS: 2820), **kıvırdım** “1. Gelin çeyizi, 2. Evlenirken oğlanın babası tarafından kıza verilen ve kızın öz malı sayılan para ya da eşya” (DS: 2850), **marşaf** “1. Gelinin çeyiz olarak götürdüğü yatak” (DS: 3130), **musat yapmak** “Çeyiz sergilemek” (DS: 4600), **pısat** “1. Gelin olacak kızın çeyizi” (DS: 3446), **pusat IV** “2. Çeyiz” (DS: 3490), **seyisane [seyishana]** “Erkek evinin yaptığı çeyizi gelin evine götürme işi” (DS: 3597), **seysine** “Çeyizin araba, at ve eşeklere yüklenmiş durumu” (DS: 3599), **takıl II** “1. Çeyiz” (DS: 3807), **tengavut** “Çeyiz” (DS: 3878), **tohumdavarı** “Düğünden bir hafta önce oğlan evinden kız evine yollanan çeyiz” (DS: 3945), **veç** “Güvey evinden gelin evine gelen çeyizlik eşyalar” (DS: 4803), **yastık IV** “Düğünde, kız evinden oğlan evine giden giysi bohçası” (DS: 4195), **yokluk II** “Çeyiz” (DS: 4287).

4.4. Kına Gecesi İle İlgili Sözcükler

Kına gecesi ya da kına töreni gelin olacak kızın damat evine gitmeden önce genellikle kadınlar arasında ve düğünden bir gün önce kız evinde yapılan evliliğin önemli aşamalarından biridir. Kına töreni; kınanın hazırlanması, çeşitli türküler ve ağıtlar eşliğinde yakılması ve yıkanması gibi çeşitli aşamalardan oluşur. Türk kültüründe evlilik için yakılan kına, evliliğe geçişin, adanmışlığın bir simgesidir. Günümüzde gelin ve damada kına yakılmasıyla evlilikleri toplum tarafından tanınmış ve kutlanmış olur (Durdu ve Durdu, 2006: 235-253)⁷. Bu başlık altında kına gecesi ile ilgili Anadolu ağızlarında kullanılan sözcükler ve bu günlerde yapılan âdetlerle ilgili sözcükler yer almaktadır:

ara günü “Kına gecesinden iki gün önce, geline boya hazırlamak için toplanılan ve “boya günü” denilen gün ile kına gecesi arasındaki günler” (DS: 293), **dalabur II** “Kına gecesi” (DS: 1335), **darabul gecesi** “Köylerde güveyi evinde düzenlenen eğlence gecesi, sadece erkeklerin bulunduğu kına gecesi” (DS: 1365), **el kınası** “Gelinin yakın akrabalarının arasında kına yakılan gece” (DS: 1719), **elönü** “Düğünde çarşamba günü düzenlenen kına gecesi” (DS: 1726), **gezi III** “Düğünlerde ev ev kına gezdirme” (DS: 2023), **gına gecesi** “Gelinin ve damadın eline kına yakılan, gerdek gecesinden bir önceki gece” (DS: 2046), **haskına** “Kına gecesi” (DS: 2300), **göçer III** “Kına gecelerinde, kadınları çalgısıyla eğlendiren kadın” (DS: 2121), **kına düğünü [kına basma, kına toyu]** “Kına gecesi” (DS: 2805), **kınaya çıkmak** “Kına gecesi gelin giyinme ve süslenme odasından düğün salonuna gitmek” (DS: 2806), **nakıl II** “1. Kına gecesinde gelin evine

⁷ Anadolu halk kültüründe “kına”nın yeri ve önemi ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Durdu, ve Durdu (2006, s. 235-253).

götürülen, üstü çiçeklerle donatılmış ağaç dalı" (DS: 3234), **sunma gecesi** "Kına gecesi" (DS: 3697), **tamşa II** "Kına gecesi" (DS: 3818).

4.5. Düğün İle İlgili Sözcükler

Bu başlık altında doğrudan *nikah* ve *düğün* kavramlarını karşılamak amacıyla Anadolu ağzlarında kullanılan sözcüklere yer verilmiştir:

askı günü "Düğünün, geline askı asılan ikinci günü" (DS: 344), **bısraç I** "Düğün evi" (DS: 670), **day düğün** "Gösterişli düğün" (DS: 1387), **dövet** "Düğün" (DS: 1568), **dumbucuk** "Düğün, eğlence" (DS: 1602), **duvan II** "Düğünün ikinci günü" (DS: 1614), **düğüşü günü** "Nikâhtan sonraki çarşamba günü" (DS: 1627), **dümbürtü** "1. Düğün, eğlence" (DS: 1629), **göreci** "Düğünün ertesi günü, paça günü" (DS: 2158), **hak günü** "Düğün günü" (DS: 2253), **heyhey II** "Düğün, eğlence, bayram" (DS: 2353), **kenderek [kendrek]** "Eğlence, düğün" (DS: 2741), **kenderek II** "Düğün" (DS: 2742), **oydügün [toygur]** "Gösterişli, yemekli düğün" (DS: 3975), **pullu toy** "Paralı düğün" (DS: 4654), **sanad** "Düğün" (DS: 3534), **semet V** "2. Bir hafta süren düğünde cuma günü" (DS: 3579), **süphe** "Düğünden bir önceki gün" (DS: 3716), **takıl günü** "Düğünün başladığı ilk gün" (DS: 3808), **toy babası** "Düğün sahibi" (DS: 3975), **toy I** "1. Düğün" (DS: 4771), **urba görmek** "Düğün için çeşitli giyim eşyası satın almak" (DS: 4040), **vele II** "Düğün" (DS: 4094).

4.5.1. Düğün Çağrısı/Daveti İle İlgili Sözcükler

Türklerde evlilik törenine evlenenlerin yakınları başta olmak üzere komşular ve her iki tarafın değer verdiği kişiler davet edilir. Bu davetler genellikle sözlü ve birtakım ikramlar (şeker, çikolata, tatlı vb.) ile yapılırken günümüzde özellikle büyük yerleşim yerlerinde davetiye kartlarıyla yapılmaktadır. Bugün Anadolu coğrafyasının çeşitli yerlerinde düğüne davet eden kişiler *okuyucu* ~ *okucu* ~ *ohuyucu* ~ *ohucu* vb. sözcüklerle adlandırılmaktadır. Sözcüğün kökünde yer alan fiil eski Türkçede; ETY *okı*- "çağırarak, davet etmek" (Orkun, 2019: 824), Uyg. *okı*- "2. çağırarak, davet etmek" (Caferoğlu, 2015: 140), KB *okı*- "2. çağırarak" (Arat, 1947: 330)⁸, DLT *okı*- II "çağırarak" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 772) anlamlarında kullanılmaktaydı. Türklerde eskiden beri düğün daveti yapan bu kişilere ve düğüne davet edilenlere gönüllerini hoş tutmak için bir takım hediyeler verildiği görülmektedir. Buna örnek olarak Kutadgu Bilig'de yer alan; *bıçış kıl küçüñ yetse bıçıl ağı / usa tiş teri bir kesilsü çoğı* "hediye ver; gücün yeterse, ipekli kumaş kirası ver; mümkün ise, diş kirası ver ki, gelenlerin ağızı kapansın" (Arat, 1947: 337)¹⁰ beyiti örnek verilebilir. Anadolu coğrafyasında da devam eden bu âdetler için ağzılarda kullanılan zengin bir söz varlığı bulunmaktadır:

azame [azeme] "Düğüne çağırarak kimse" (DS: 435), **danışık I** "2. Düğüne davet eden" (DS: 1361), **düğün okuyucu** "Misafirleri düğüne davet eden kimse" (DS: 1625), **düğürçü** "1. Misafirleri düğüne davet eden (kimse), 4. Düğün alayı" (DS: 1626), **dürü I** "5. Düğüne davet edilenlere düğün sahibi ve gelin tarafından verilen hediyeler, 7. Düğüne çağırılacaklara kumaş, koyun, koç, çevre göndererek yapılan çağrı, 11. Düğüne çağırılan kimseler" (DS: 1635), **fike II** "Düğün sahibi tarafından tutulan ve düğüne davet edilecek kimseleri bir takım tekerlemelerle çağırarak kadın" (DS: 1864), **gaalat** "Düğüne davet için gönderilen hediye" (DS: 1881), **geli II [gelig]** "Düğün çağırıcısı" (DS: 1977), **gelis [gelis II]** "Düğün çağırıcısı" (DS: 1983), **gezici** "Düğün davetçisi" (DS: 2023), **hıldırğan** "Çağırıcı, davetçi" (DS: 2358), **hındırğan [hındırğan]** "Düğün davetçisi" (DS: 2364), **indekçi** "Düğün çağırıcısı" (DS: 2539), **kelis gezmek** "Çağırıcı kadın kapı kapı gezmek, düğüne çağırarak" (DS: 2733), **kelişçi** "Düğüne çağırıda bulunan kadın, çağırıcı" (DS: 2733), **nemer** "Güvey evinin düğün çağrısı için dostlarına verdiği küçük armağanlar (mendil, limon, portakal vb.)" (DS: 4605), **ohuntu** "1. Düğün çağrısı, 2. Düğün çağrısı ile birlikte gönderilen armağan" (DS: 3273), **ohuntu göndermek** "Düğüne çağırarak" (DS: 4611), **ohuyucu [ohucu]** "Düğüne çağrı yapan kadın" (DS: 3273), **ohuyuntu [oku -2, okuluk, okunculuk]** "Düğün çağrısı yapılan kimselere verilen çay şekeri, kibrit vb. küçük armağanlar" (DS: 4611), **oku [okuma, okundu, okuntu -1, okuyuntu -2]** "1. Küçük armağanlarla

⁸ 3257. beyit

⁹ "Büyüklerin konukluğuna, düğüne davetine gidenlere verilen ipekli kumaş, hediye" (Mamaıtılı, 2013: 116).

¹⁰ 4661. beyit

yapılan düğün çağrısı" (DS: 3275), **okucu [okuntucu, okuyucu, okuyucu]** "1. Düğüne çağrı yapan (kimse), 2. Düğüne dışarıdan gelen yabancı" (DS: 3275), **okumak [okundu göndermek, oku vermek]** "Düğüne çağırarak" (DS: 4611), **okumak** "Düğün, mevlit vb. yerlere çağırarak" (DS: 3276), **okuncu [okunculuk]** "Düğüne çağırarak için gönderilen armağan (şeker, mendil, terlik, mum vb. küçük şeyler)" (DS: 3276), **okuntu** "Düğün çağrısı" (DS: 4611), **okunuk [okulu, okuyuntu -1]** "Düğün ya da bir yere çağrılmış olan" (DS: 3276), **okuyucu [oheyci, oku -1, okucu]** "Düğün çağrıcısı (genellikle kadın)" (DS: 4611), **okuyuntu** "Ekmek, çörek, şeker vb. küçük armağanlarla yapılan düğün çağrısı" (DS: 4611), **saçı** "3. Düğün çağrısı olarak gönderilen kibrit" (DS: 3508), **saçu** "Düğün çağrısı" (DS: 4660), **sanıdak** "Düğüne çağrılmadan gelen adam" (DS: 3537), **yolaça** "Nişandan sonra yapılan çağrı" (DS: 4288), **yolluğ, yolluk III** "4. Düğüne çağrılacak kişiye götürülen armağan" (DS: 4290).

4.5.2. Düğünden Önce, Sonra ve Düğün Esnasında Oynanan Oyunlar ve Yapılan Eğlencelerle İle İlgili Sözcükler

Anadolu coğrafyasında yapılan düğünlerde çeşitli ve geleneksel oyunlar bulunmaktadır. Bu oyunlar yöreden yöre farklılık gösterdiği gibi kına, nişan, çeyiz gibi evlilik sürecinin aşamalarında da farklıdır. Fakat bunlar içerisinde en yaygın ve neredeyse her yörede ortak olanı halaydır. Bu başlık altında Anadolu coğrafyasında düğünlerde ve törenlerde oynanan oyunlar ve bu oyunlar için kullanılan söz varlığına yer verilmiştir:

arap oyunu "Düğünlerde büyükler tarafından oynanan eğlenceli bir oyun" (DS: 299), **atalık II** "Düğün haftasının perşembe sabahı şafak sökerken aile halkının ve yakınlarının davul zurna ile oynadıkları oyun" (DS: 365), **boya gecesi** "Kız evinde gelinin saçları boyanırken yapılan eğlence" (DS: 744), **çevrim II** "Düğünlerde geceleri meşale yakıp etrafına toplanarak oynanan oyun" (DS: 1154), **dalabur I** "2. Düğünlerde gece köy meydanında yakılan ateş" (DS: 1334), **darabul** "Köy düğünlerinde geceleri, ateş etrafında, davul, zurna ile oynanan oyun" (DS: 1365), **depki IV** "Halay" (DS: 1430), **esdece** "Düğün ve toplantılarda herhangi bir oynarken onu destekleme anlamında söylenir" (DS: 1778), **esevele** "Düğünlerde söylenen mâni" (DS: 1781), **esir almaca** "Düğünlerde oynanan bir halk dansı" (DS: 1782), **gelin yanı [gelin yanısı I]** "Düğünün ertesi günü yapılan eğlence" (DS: 1982), **göçek I** "Köy delikanlı ve kızlarının düğünlerde oynadıkları bir çeşit oyun" (DS: 2121), **görüşük** "1. Nişanlı kızın evinde bir gece için, oğlan tarafıyla tanışmak üzere yapılan eğlenti" (DS: 2164), **gülbenk** "Düğünde silâh patlatarak yapılan eğlence" (DS: 2217), **gündüz** "Gelinin gideceği sabah yapılan oyunlu eğlenti" (DS: 2227), **heleke III** "Düğün eğlencesi" (DS: 2331), **helhele çağırarak** "Düğünlerde şarkı söylemek" (DS: 2333), **heng etmek** "1. Düğünlerde eğlence düzenlemek, eğlenmek" (DS: 4517), **kadı IV** "1. Düğünlerde oyun çıkarmak için kız evinden oğlan evine giden kimse" (DS: 2590), **kılvan** "Düğünün ertesi günü köy kız ve gelinlerinin gelin evinde yaptıkları eğlence" (DS: 2801), **marala** "Gece, düğün evinin yakınında yakılan ateş" (DS: 3127), **maşala III** "1. Düğünün ikinci gecesi meydana ateş yakılarak yapılan eğlence, 2. Düğünlerde, köy meydanında yakılan ateş" (DS: 3134), **mehenk** "Düğünde eğlence" (DS: 3151), **nanay** "Düğünlerde çalgısız olarak türküyü oynanan bir halk oyunu" (DS: 3238), **odaşenliği** "Düğün gecesi yapılan eğlenti" (DS: 3264), **paça V** "Düğünün ertesi günü yapılan eğlenti" (DS: 3375), **samah I** "Düğünde yapılan eğlence" (DS: 4667), **sandık gecesi [sandık gicesi]** "Salı gecesi erkek evinden geline gelen sandık için yapılan eğlence" (DS: 3536), **sarmaşık** "Gelin olacak kızın arkadaşlarıyla yaptığı kır eğlencesi" (DS: 3547), **semet V** "3. Düğünde oynanan yumurta oyunu" (DS: 3579), **seymen** "2. Düğünlerde belirlenen ereğe yapılan silah atış eğitimi" (DS: 4686), **suñsuñ** "Düğünlerde ateş çevresinde dönerek oynanan oyun" (DS: 3697), **sürükleme** "Düğünlerde oynanan bir çeşit oyun" (DS: 3723), **şapbanca** "Düğünlerde, karnına dümbelek bağlayarak çalan kimse" (DS: 3743), **şolulu** "Düğün ve şenliklerde erkeklerin oynadıkları bir oyun" (DS: 3790), **tey** "Düğün eğlencesi" (DS: 3903), **tura V** "2. Düğünlerde oynanan bir çeşit oyun" (DS: 3994), **vele** "Düğünde güvey evinden gelin evine gelen konukların yaptıkları oyun, gösteri ve konuşma" (DS: 4803).

4.5.3. Gelin Alma ve Düğün Alayı İle İlgili Sözcükler

Bu başlık altında Anadolu coğrafyasında *gelin alma* ve *düğün alayı* âdeti ile ilgili kullanılan sözcüklere yer verilmiştir:

baskıncı “Kına gecesinde ellerinde meşale, fenerlerle ve davul çalarak erkek evine baskına giden kız evinde bulunanlar” (DS: 543), **başdüşü** “Gelin almak için kız evine atlı giden kadınların başkanı” (DS: 557), **büyük kına** “Gelin alma günü” (DS: 832), **celep III** “Düğün alayı” (DS: 878), **cıccı** “Düğün evine gelinin köyünden giden düğüncüler” (DS: 894), **dönürüş** “Gelin alayı” (DS: 1586), **düğüncü** “2. Düğün alayına katılanlar” (DS: 1625), **düğüşü** “2. Gelin almaya gelen kimseler” (DS: 1626), **dünürşü [dünüş -1]** “2. Gelin almaya giden kadınlar” (DS: 1633), **düvür gitmek** “2. Gelini getirmeye gitmek” (DS: 1642), **gaygay I** “Düğün alayı” (DS: 1945), **gelin göçürmek** “Gelini güvey evine götürmek” (DS: 4507), **gelinci II [gelinçi]** “Gelini babasının evinden almaya gelen düğün alayı” (DS: 1979), **hakçı** “Gelin almaya gelenler” (DS: 2253), **ırama** “Düğüne giden davetli topluluğu” (DS: 2481), **kılavan I** “Düğün halkı” (DS: 2793), **oğuncu** “Düğüncülerin, çiftçilerin ya da başka bir topluluğun önünden giden, öncü” (DS: 3270), **sağmen** “2. Düğüne gelen konuklar” (DS: 4662), **selmen II** “Seymen, düğün alayının başı” (DS: 3577), **seyman [seymen -1]** “Düğünde yerel giysiler giyinmiş genç topluluğu” (DS: 4686), **seyman** “2. Güveyi gezdiren delikanlılar” (DS: 3598), **seymen [sağmen, samen -4, saymana, segmen, semen II -2, seymen, seyman -1, seymene]** “1. Köyden köye gelin almaya giden güvey yanlısı, atlı, davullu, zurnalı, silahlı ve cepken giyinmiş delikanlı alayı” (DS: 3598), **seymen başı** “Gelin almaya giden delikanlıların başkanı” (DS: 3598), **simen I** “1. Düğün alayı, 2. Düğün alayı önünde götürülen bayrak” (DS: 3636), **tahtıraman [tahtırvan]** “Eskiden gelinleri babası evinden alıp götürmeye yarayan atlı araba” (DS: 3804), **testemel** “Düğün alayının önünde giden atlı” (DS: 4755), **üzengilik II** “Gelin almaya gelenlerden alınan bahşiş” (DS: 4084), **zırzop** “Gelin alayına eşlik eden delikanlılardan her biri” (DS: 4390).

4.5.4. Düğünde Düzeni Sağlayan Kişiler İle İlgili Sözcükler

Bu başlık altında Anadolu coğrafyasında düğün günü düzeni sağlayan, gelin, damat ve düğünü yapan ailelere yardımcı olan ve onlara yol gösteren kişiler için kullanılan sözcüklere yer verilmiştir:

bayraktar [bayrakter] “Düğünü idare eden (kimse)” (DS: 583), **çeki VII** “Düğünlerde oyuna kaldıran kimse” (DS: 1112), **değneki** “Düğünlerde düzeni sağlayan efe” (DS: 1403), **gıvılcı** “Düğünlerde yakılan ateşin çevresine toplanan insanları kovalayan adam” (DS: 2061), **hacana** “Düğünde geline önderlik eden kadın” (DS: 2247), **kevan** “Evi, düğünü, çağrılıları ağırlayan, yöneten kadın” (DS: 4549), **kına yengesi** “Düğünlerde yol gösteren kadın” (DS: 2806), **köfteci** “Düğünlerde koruyucu baş hizmetçi, yasakçı” (DS: 2949), **sadıç [saduç, sağmen -1]** “2. Düğünde geline ya da güveye yol gösteren, önderlik eden” (DS: 4661), **tongur IV [tongür, tonkar]** “Düğünleri yöneten kimse” (DS: 3960), **zırzop III** “Düğünlerde hizmet eden köy delikanlısı” (DS: 4381).

4.5.5. Gelinin Süslenmesi ve Onlara Yardım Eden Kadınlarla İle İlgili Sözcükler

Gelinin düğün için hazırlanması, süslenmesi ve bu konularda onlara yardımcı olan kadınların olması eski Türk âdetlerinden biridir. Gelinlere yardım eden ve destanlarda *yenge* olarak adlandırılan bu kadınlar özel bir öneme sahip olup evlenen kıza düğün sırasında eşlik eder ve onlara her konuda yardımcı olur (Özdemir, 2021: 38). Bu yardımları karşılığında da para, altın, kumaş vb. kıymetli şeylerle ödüllendirilirler. Sayıları genellikle kırk olan bu kadınlara Köroğlu, Bozcigit, Alpamış, Manas gibi Türk destanlarında sıklıkla söz edilmektedir (Aça, 2002: 286-291; Arkan, 2007: 634; Ögel, 2010: 518; Üçüncü, 2006: 77-79). Bu başlık altında Anadolu coğrafyasında yapılan düğünlerde; gelinin hazırlanması, onlara yardım eden kadınlar ve bu kadınlara verilen hediyelerle ilgili sözcüklere yer verilmiştir:

baş dermek I “4. Gelinin başını süslemek” (DS: 556), **baş düzmek I** “Gelin başı süslemek” (DS: 4446), **başını bağlamak V** “Gelinin başını süslemek” (DS: 560), **bezekçi** “Gelin süsleyen kadın” (DS: 650), **çarşılıbilir** “Gelinin gereksinimlerini almakta yetenekli, güvey yanlısı kimse” (DS: 4476), **düğüşçü** “Düğün gecesini damat gelene kadar gelinin yanında bulunan kadın, yenge” (DS: 1626), **düğüşü** “1. Gelinin giyinmesine yardım eden kadın” (DS: 1626), **dünürşü** “3. Gelinin yanında bulunan yenge” (DS: 1633), **düzen hakkı** “Gelini süsleyen kadına verilen para” (DS: 1645), **düzenci** “Gelin olacak kıza süsleyen kadın” (DS: 1645), **düzücü** “2. Gelini süsleyen (kadın)” (DS: 1647), **fitoz I [fittoz]** “Gelinlerin başlarına çevre ile yapılan hotoz şeklinde saç biçimi” (DS: 1874), **gelin pırlaklanmak** “Gelin süslenmek” (DS: 1982), **soldıç** “Gelinin sol yanındaki arkadaşı” (DS: 3660), **takkalamak** “Gelin başı süslemek, düzeltmek” (DS: 3809), **talek** “Gelini

süsleyen kadın" (DS: 3815), **telci** "Gelin başı süsleyen kimse" (DS: 3868), **yazmak V** "Gelin yüzü süslemek" (DS: 4219), **yenge** "1. Geline kılavuzluk eden kadın" (DS: 4245), **yüz yazıcı** "Gelinlerin yüzüne tel yapıştıran" (DS: 4339).

4.6. Evlilik Anlaşmaları ve Toplantılarıyla İle İlgili Sözcükler

Bu başlık altında Anadolu ağzlarında *nişan*, *düğün*, *kına* gibi evlilik sürecindeki her bir aşama için yapılması gereken işlerin konuşulduğu toplantılar ve evlilik ile ilgili maddi unsurlar üzerine yapılan anlaşmalar için kullanılan söz varlığı yer almaktadır:

ağırlık bitirmek "Düğünden önce kız ve oğlan tarafı bir araya gelerek, yapılacak işler hakkında konuşmak, anlaşmaya varmak" (DS: 91), **ara kesmek I** "Nişandan önce söz kesmek, kız tarafı ile anlaşmak" (DS: 295), **boya günü** "Kına gecesinden iki gün önce mazi, düz, rastık taşından geline boya hazırlamak için yapılan toplantı" (DS: 744), **danışık asmak** "Düğün yapacak olan, düğün hakkındaki düşüncelerini öğrenmek için memleketin ileri gelenlerini yemekli bir toplantıya çağırmak" (DS: 1361), **danışık I** "1. Düğün yapacak olanın danışmak için komşularını davet ettiği toplantı" (DS: 1361), **düğün dileği** "Nişandan sonra düğün gününü kararlaştırmak için erkek evinden kız evine gelen büyüklerin kızın büyükleri ile konuşması" (DS: 1625), **dünürlük** "2. Kız tarafı ile söz kesmek için yapılan toplantı" (DS: 1632), **gelin duvağı** "Cuma günü gelini görmek için yapılan toplantı" (DS: 1980), **gelin yüzü [gelin yolu]** "Gelin geldiğinin ertesi günü gelini görmek için yapılan toplantı" (DS: 1982), **gelinertesi [gelingiti, gelinkiti]** "Gelin geldiğinin ertesi günü, gelini görmek için yapılan toplantı" (DS: 1980), **gulvan** "Düğünlerde zifaktan sonra kadınlar tarafından yapılan eğlence, toplantı" (DS: 2044), **günsalık** "Düğün için kararlaştırılan zaman" (DS: 2230), **havala II** "Düğünde son gün yapılan toplantı" (DS: 2308), **kesim kesmek** "1. Düğün, nişan için erkek ve kız aileleri anlaşmak" (DS: 4548), **löker I** "Gelin olacak kıza arkadaşlarının yaptığı yemekli toplantı" (DS: 3090), **sözkesti [sözkestik]** "Nişandan önce yapılan küçük toplantı" (DS: 3685), **teklim yemeği** "Köylerde, düğün sahiplerinin giderlerine katılma biçimini saptamak amacıyla yakınlarının yaptıkları yemekli toplantı" (DS: 3866).

4.7. Evlilik Sürecinde Yapılan Törenler İle İlgili Sözcükler

Türklerde evlilik süresince uygulan birtakım törenler bulunmaktadır. Bunlar genellikle *gelin uğurlama*, *gelin alma*, *gelin hamamı* gibi gelin etrafında gelişen törenlerdir. Bu törenlerdeki asıl amaç gelin ve damadın evliliklerini mutlu ve huzurlu bir şekilde sürdürme temennisinden kaynaklanmaktadır. Bu başlık altında Anadolu coğrafyasında uygulanan törenler ve bunlara ait söz varlığı yer almaktadır:

baş çatması "Hamam günü gelin yıkanırken yapılan tören" (DS: 555), **baş dermek I** "2. Gelin getirmeye gitmeden önce sağdıçla güvey bir arada olarak halkla beraber tören yapmak" (DS: 556), **baş övmek**, **baş öğmek** "Geline, oğlan evinde çalgıcılar ve yenge tarafından öğütlü sözler söyleme töreni" (DS: 564), **beklik IV** "Nişanda söz kesiminden sonra yapılan merasim" (DS: 604), **donanmak** "Düğün yapılacağı gün gelin çıkmadan bir saat önce damadı evin ya da köyün meydanına getirip dualar okuyarak yapılan el öpme töreni" (DS: 1558), **güveyi donatmak [güveyi düzmek]** "Damadı giydirme töreni" (DS: 2241), **hak III** "Gelin alma töreni" (DS: 2253), **kına ezme** "Kına gecesini, misafirler dağıldıktan sonra akrabalar arasında yapılan tören" (DS: 2805), **oturma** "2. Çarşamba günü kız evinde yapılan tören" (DS: 3298), **öğdül III** "3. Düğünlerde nişan atma töreni" (DS: 3314), **öğmek II** "Gelini uğurlama töreni yapmak (genellikle gece)" (DS: 4621), **sandığönü** "Salı günü güvey evinden gelin evine gönderilen, içinde süs ve giyim eşyası bulunan sandık için yapılan tören" (DS: 3536), **semet V** "1. Düğünün ikinci günü gelini görmeye gitme töreni" (DS: 3579), **sepi I** "Düğünlerde yapılan bir çeşit tören" (DS: 4683), **şirincelik** "Nişan için yapılan şerbet töreni" (DS: 3784), **takı günü** "Düğün sırasında konukların geline armağanlarını vermek için tören yapılan gün" (DS: 3807), **tarçın** "Evlenen kızın, baba evine ilk kez gelme töreni" (DS: 3833), **tohum günü** "Gelinin mutluluğunu sağlayacağı inancıyla düğünden bir hafta önce kız evinde yapılan tören" (DS: 3945).

4.8. Evlilik Sürecinde ve Sonrasında Uygulanan Diğer Gelenek ve Görenekler İle İlgili Sözcükler

Bu başlık altında, Anadolu coğrafyasında gerek evlilik sürecinde gerek evlilik sonrasında gerçekleştirilen çeşitli âdetler, geleneksel uygulamalar ve bu uygulamalarda kullanılan *eşya*, *yiyecek*, *para*, *tahıl* vb. şeyler ile

İlgili ağzlardaki söz varlığına yer verilmiştir. Tespit edilen örneklerden hareketle Anadolu'daki evlilik ile ilgili çeşitli gelenek ve göreneklerin genellikle toplumsal birlik ve beraberliği sağlamak, evlenenlerin kötülüklerden ve nazardan korunmaları, bolluk ve bereket içinde yaşamaları, mutlu ve huzurlu bir evlilik sürdürmeleri amacıyla yapıldığı söylenebilir:

alğış ayak “Düğünlerde kullanılan ve üzerine iyi temennilerde bulunulan boza tası” (DS: 215), **asgı** “3. Gelin alayındaki at, araba, otomobile bağlanan armağan kumaş, havlu vb. nesnelere” (DS: 4425), **ayak dönme [ayah dönümü, ayak dönümü]** “Gelinin, evlendikten on beş gün sonra baba evine ilk gidişi âdeti” (DS: 402), **ayak döşegi [ayah eni, ayak eni -1]** “Nişan takılırken kızın ayağının altına serilen kumaş” (DS: 402), **ayak eni** “2. Evlenen kız baba evinden çıkarken ayaklarının altına güvey tarafından serilen kumaş” (DS: 402), **başına çevirmek, başına sallamak** “Geline getirilen hediyeleri gelinin başı üstünde davetlilere göstermek” (DS: 559), **çeper kurmak [çeper girmek]** “Gelin geçerken önüne ip gererek bahşiş istemek” (DS: 1142), **çığırdım** “Düğünlerde, davetlilerin verdikleri bir hediye, üç beş kat fazla olarak söyleme geleneği” (DS: 1161), **dakıya tutmak** “Düğünde gelen hediyeleri gelin veya damadın yanında göstermek” (DS: 1331), **ebede** “2. Düğünde geline getirilen armağanlar gösterilirken söylenen söz” (DS: 1652), **ekmek karıştırmak** “Düğünden bir hafta sonra kız evinden el öpmek için oğlan evine gitmek” (DS: 1696), **elöpe** “Düğünün ertesi günü gelinin, gelen kadın misafir ve çocukların elini öpmesi” (DS: 1726), **evkutluğu** “El öpmeden sonra kız tarafının oğlan evine gitmesi” (DS: 1810), **gelbere II** “Düğünde ilk gün güveyin ve sağdıçın evine asılan, üzeri bayrak, portakal, üzüm, iğde ile süslü çam dalı” (DS: 1971), **gelin cevezi** “Gelin attan inerken sağdıçın başından saçılan çerez” (DS: 1979), **gelin uğuru [gelin uğru]** “Gelin, damadın evine giderken duvağı üzerinden serpilip un, üzüm vb. şeyler” (DS: 1982), **gelingöre gitmek** “Hediye olarak gelin görmeye gitmek” (DS: 1980), **gelingöre II** “Gelin geldiğinin ertesi günü yapılan ziyaret” (DS: 1980), **gelinlik tutmak [gelinlik etmek]** “Gelin bir zaman kocasının akrabalarının yanında başını örtmek, konuşmamak” (DS: 1981), **gelinniyh I** “Gelinin bir zaman kocasının akrabalarının yanında konuşmaması âdeti” (DS: 1981), **gezeleme** “Düğünden sonra gelinin ve damadın akrabalarına yaptıkları ziyaret” (DS: 2021), **gezgiç** “2. Düğünden sonra her iki tarafın birbirlerine yaptıkları ziyaret” (DS: 2023), **görme I** “1. Nişandan sonra güvey annesinin, kendi akrabalarıyla kızı görmeye gelmesi” (DS: 2162), **görüş yapma** “Nişandan sonra, oğlan tarafının kızı görmeye gitmesi” (DS: 2164), **görüştürme** “Kızı nişanlandıktan sonra kayınvalide ya da diğer büyüklerin yanına çıkarma” (DS: 2164), **güvey gezdirmek** “Sağdıç güveyi hamamdan sonra kırdan gezdirmek” (DS: 2241), **güvey seyramı** “Güveyin arkadaşlarıyla kırdan gezmesi” (DS: 2241), **hamama dayanmak** “Gelin hamama gitmek” (DS: 2263), **havala günü** “Gelin geldikten sonraki ilk gün, duvak günü” (DS: 2308), **kızardı** “Düğünden sonra, gelinle güveyin el öpmek ve baklava yemek için kız evine gitme geleneği” (DS: 2862), **koltuğa vermek** “Düğün töreninde gelini güveyin koluna vermek” (DS: 2911), **lopa II** “Köy düğünlerinde, kız ve oğlan sağdıçlarının evinde çitanın üzerinde meyve dizilerek yapılan şah'ın, gece kız ve oğlan evlerine götürülürken aydınlatma aracı olarak kullanılan, sopaya geçirilip gaza batırılmış tezек parçası” (DS: 3086), **mevlut sepkisi** “Nişan törenlerinde şeker sunulduktan sonra özel şişelerle serpilip koku” (DS: 3175), **nal çakma** “Düğünlerde oyun oynarken sık sık ayağı kayanlara, kaymasına engel olunacağı inancıyla yapılan töre” (DS: 3235), **onbeşhamamı** “Gelin güvey hamamı” (DS: 3282), **özne gomağ** “Düğünden sonra, ilk gece güveyi gelinin yanına getirmek” (DS: 4631), **pazarlık kesme** “Düğünden birkaç gün önce oğlan evinin kızı yapacağı giysileri almak için kız ve oğlan ailelerinin birlikte şehre inmeleri” (DS: 3417), **saçı** “2. Gelinin başına saçılan şeker, arpa ve para gibi şeyler, 4. Armağanlar gelinin başı üstünde tutulan tepsiye konularak yüksek sesle konuklara gösterme geleneği” (DS: 3508), **saçı saçmak** “Gelinin başına para serpmek” (DS: 3509), **saçkı III** “Düğün günü gelinin havaya saçtığı buğday (ambara birkaç tane atılırsa bolluk, bereket olduğuna inanılır)” (DS: 3509), **samat günü** “Cuma günü yapılan gelin yazma günü” (DS: 3531), **sarmaşmak** “1. Gelin olan kız evlendiğinin ertesi günü akrabalarını görmeye gelmek” (DS: 3547), **semer II** “Düğün evinde sıralanarak oturuş” (DS: 3579), **sini okuntusu** “Oğlan evinin kız evine gönderdiği sini içinde gelin giysilerinin eve gelişi nedeniyle konuklara şerbet sunma” (DS: 3641), **söğleme tutmak** “Yeni gelin konuşmamak” (DS: 3674), **süzülmek II** “Yeni gelin ayakta durmak” (DS: 3731), **şeker ısırtma** “Düğün haftası içinde çarşamba günü duvak altında getirilen şekerin dağıtılması” (DS: 3757), **şerbet başı** “Gelin evinin gönderdiği şerbet bardağına oğlan evinin altın bağlayarak geri göndermesi” (DS: 3762), **şipindirik** “Gelini at üstünde götürürken görünmesin diye

çevresine çadır gibi gerilen kilim" (DS: 3782), **şükrançalık** "Gelin, güvey evine giderken güveyin pencereden gelinin başına saçtığı para ve çerez" (DS: 3794), **tahıl III** "Evde düğün olacağını belirtmek amacıyla bir ay önceden asılan bayrak" (DS: 3801), **tavuklama** "Düğünde sağdıç için gelen yemişleri bekar arkadaşların toplanarak yemeleri töresi" (DS: 3850), **tömbek IV** "Gelin çıkarken başına konulan süslü sepet" (DS: 3980), **tutma III** "Konukların götürüldüğü düğün hamamı" (DS: 4000), **uğur kesmek** "2. Güveyle gelinin yolunu kesmek" (DS: 4783), **üçgünleme** "Yeni gelin, üç gün sonra el öpmeye gitme" (DS: 4056), **velime** "1. Gelin getiren evin, ölülerinin canı için verdiği yemek" (DS: 4095), **yasak savmak** "2. Evlenme nedeniyle iki ya da üç gün kutlamaya gelenleri ağırlamak" (DS: 4191), **yaşmak tutmak** "Gelin, kocasının yakın akrabaları yanında fısıltıyla konuşmak" (DS: 4198), **yedi** "Düğünden yedi gün sonra, kaynatanın yaptığı çağrı" (DS: 4220), **yunak evi** "Düğünde gelini ya da güveyi yıkama törenini yapan ev" (DS: 4319).

5. Evlilik İle İlgili Maddi Unsurlar

Anadolu ağızlarında evlilik ile ilgili maddi unsurları ifade etmek için kullanılan oldukça zengin bir söz varlığı bulunmaktadır. Bu başlık altında listelenen sözcükler Anadolu coğrafyasında söz kesimi, nişan, kına, düğün gibi evlilik aşamalarındaki maddi unsurları içermektedir. Bu unsurları genellikle; başlık parası, gelin ve damadın evlilik sürecinde birbirlerine verdikleri hediyeler, evlenenlere ailelerinin ve yakınlarının verdiği hediyeler, düğün için harcanan paralar ve verilen bahşişler, gelinin kullandığı kıyafetler vb. oluşturmaktadır. Türk geleneklerinde eskiden beri görülen bu uygulamalardaki temel amacın yardımlaşma olduğu söylenebilir. Eski Türklerde erkek tarafının kız ailesine *kalın* verme zorunluluğu olmasına karşın *kalın* vermeden yapılan evliliklerin de olduğu görülmektedir. Eski Türk yazıtlarından olan Süci yazıtındaki: *inim yēti, urım üç kızım üç erti ebledim oğlumun, kızımın kalınsız bērtim...* "yedi küçük erkek kardeşim, üç erkek evlâdım, üç kızım vardı, oğlumu evlendirdim. Kızımı kalınsız verdim..." (Orkun, 2019: 156)¹¹ ifadesinden de anlaşılacağı üzere *kalın* vermeden yapılan evliliklerin de olduğu görülmektedir. Kalın sözcüğü ETY *kalın* "çeyiz" (Orkun, 2019: 835); *kalın* "başlık" (Ölmez, 2015: 351), DLT *kalın* "kalın (mihir)" (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2018: 679) anlamlarında kullanılmaktadır. Günümüzde ise *kalın* sözcüğü yerine başlık parası ifadesi kullanılmaktadır. Fakat *kalın* sözcüğünün başlık parası olup olmadığı ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlar arasında genel kabul gören görüş ise *kalın*'ın başlık parası değil, babanın oğullarına verdiği "evlenme payı" olduğu yönündedir.¹²

5.1. Söz Kesme/Alma ve Nişan İle İlgili Maddi Unsurlar

5.1.1. Söz Kesimi ve Nişanda Verilen veya Alınan Hediyeler İle İlgili Sözcükler

alça III "Erkeğin nişanlısına verdiği hediye" (DS: 208), **askılık II** "Oğlandan, kıza gönderilen nişan hediyeleri" (DS: 344), **atgı IV [atkı III]** "Nişan törenlerinde kıza getirilen hediye" (DS: 368), **atgılı nişan** "Ortaya serilen bir çarşaf içerisinde gelen davetlilerin hediyelerini attıkları nişan töreni" (DS: 368), **bacı yolu** "Söz kesiminde amca ve dayıya verilen hediyeler" (DS: 458), **baş çevresi** "1. Nişan takılırken davetliler tarafından kızın başında döndürülerek verilen hediye" (DS: 555), **beklik** "Söz kesilen kıza takılan takı" (DS: 4452), **boğu I [bohca I, bohça I -5]** "Nişanlı kız tarafından erkeğe gönderilen hediye bohçası" (DS: 730), **bohça I** "2. Nişanlı kızlara oğlan evinin gönderdiği hediye, 3. Nişanlı kız ve erkeklerin birbirine verdikleri hediyeler" (DS: 731), **dakı [dahıntı, dakgı, dakkı]** "1. Nişan ve düğünde geline takılan ziynet" (DS: 1331), **dutu I** "1. Nişanlanan kızla erkeğin birbirlerine verdikleri hediyeler" (DS: 1613), **gelingöre I** "1. Nişan hediyesi" (DS: 1980), **gelinlik göre** "Oğlan tarafının nişanlı kıza götürdükleri hediye" (DS: 1981), **görme I** "2. Nişandan sonra hediye götürme" (DS: 2162), **görümlük [görümnük -1, 2; gürüme]** "1. Nişanlanan kız ilk kez görmek için gidildiğinde oğlan tarafından kıza takılan ya da verilen armağan, yüzgörümlüğü" (DS: 2163), **honça I** "5. Oğlan evinden kız evine giden nişan hediyesi" (DS: 2402), **ilişik bırakmak** "Nişanlanan kıza ilk hediyesini götürmek" (DS: 2527), **inandık** "Nişan töreninde her iki tarafın birbirlerine verdikleri armağan" (DS: 2537), **kat IV** "Nişanlıya gönderilen armağan" (DS: 2681), **kesen** "2.

¹¹ Süci yazıtı, 6. ve 7. satırlar

¹² Kalın sözcüğünün anlamıyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Erkul, (2002:63), Yüksekaya (2004: 396-406), Yücel (2010: 1-4), Mandaloğlu (2013: 142-145; 2022: 490;).

Evlenme sözü kesen kız ve erkek evinin birbirine gönderdikleri armağan" (DS: 3685), **pazar harcı** "Nişanlanan kıza götürülen armağan" (DS: 3417), **pusat IV** "1. Güveyin geline gönderdiği nişan armağanı" (DS: 3490), **süthakkı** "Nişanda, oğlan evinin, kız annesine getirdiği armağan" (DS: 3726), **şekerbaşı II** "Nişanda, kız evinden gönderilen armağan" (DS: 3757), **şitari** "1. Söz kesmede anaya armağan edilen kumaş" (DS: 3788), **tevkür** "Nişanlı kıza takılan altın yüzük, küpe vb. armağanlar" (DS: 3903), **tutu II** "1. Nişanlılara tarafların gönderdiği armağan" (DS: 4001), **yanık II [yanıt]** "1. Nişanlı yanların birbirine gönderdikleri armağan" (DS: 4167), **yoklamak I** "1. Nişanlılar ve aileleri birbirlerine armağan vermek" (DS: 4287), **yön yöş** "1. Nişanlılıkta, iki yanın birbirlerine gönderdikleri armağanlar" (DS: 4308).

5.1.2. Nişanda Verilen/Alınan Bahşış ve Para İle İlgili Sözcükler

apandi "Düğünlerde, nişanlarda ve davetlerde alınan bahşış" (DS: 283), **çıkarma III** "Düğün ve nişan törenlerinde erkek tarafından gelen adamlarla kızın babasına ve kardeşlerine, kız tarafından da erkek tarafına karşılık olarak gönderilen bahşış" (DS: 1165). (Erkul, 2002: 63).

5.1.3. Nişandan Önce, Sonra ve Nişan Sırasında İkram Edilen Yiyecek ve İçecekler İle İlgili Söz Varlığı

barmak III "Nişan ve dikiş kesme merasimlerinde yapılan bir çeşit ekmek" (DS: 534), **dünür pidesi** "Nişanlıların birbirlerine gönderdikleri ekmek" (DS: 1632), **kalk git kahvesi** "Söz kesildikten sonra kız istemeye gelenlere verilen kahve" (DS: 2609), **keleş III** "Nişanlı gençlerin düğünden önce dostlarına ve akrabalarına verdikleri yemek" (DS: 2730), **sini** "Nişanda kız evine götürülen şeker tepsisi" (DS: 4697), **şirinlik I [şirince, şirinniyh]** "Nişan töreninde içilen şerbet ve yenilen meyve" (DS: 3784), **şirinniyh** "Nişan töreninde tutulan şeker, çikolata, lokum vb. yiyecekler" (DS: 4728).

5.2. Kına İle İlgili Maddi Unsurlar

5.2.1. Kınada Verilen veya Alınan Hediyeler İle İlgili Sözcükler

dakı "5. Gelin evlenmeden bir gün evvel kız evinde yapılan kına töreni ve bu törende getirilen hediyeler" (DS: 1331), **kına basması** "Kına gecesi geline verilen armağan" (DS: 2804), **kına kağnısı** "Kına günü oğlan evinin hazırladığı armağanları içine koyarak gelin evine getirdikleri kağrı" (DS: 2805), **kırkım II** "Gelin olacak kıza kına gecesi arkadaşlarının verdiği armağan" (DS: 2829).

5.2.2. Kınada Kullanılan Eşya ve Kıyafetler İle İlgili Sözcükler

çıkma V "Kına yakılırken ellere, ayaklara bir takım nakışlar çıkarmak için oyulmuş muşamba" (DS: 1170), **elin mumu** "Kına gecesinde gelinin çevresinde yakılan renkli, burğu biçiminde mumlar" (DS: 4493), **ginakica** "Kına çiçeği" (DS: 2079), **kına taşı** "Gelin ve güveye kına yakmak için kullanılan tas" (DS: 2806), **takadon** "Kına gecesinde kızların giydiği sırmalı giysi" (DS: 3805), **vele I** "2. Gelinlerin kına çaputu" (DS: 4094), **velvele II** "Kına çiçeği" (DS: 4095).

5.3. Düğün İle İlgili Maddi Unsurlar

5.3.1. Düğünden Önce, Sonra ve Düğün Esnasında Verilen/Alınan Hediyeler İle İlgili Sözcükler

ana topu "Düğünde, kız tarafına gönderilen hediye kumaş" (DS: 253), "3. Düğünde anaya alınan armağan" (DS: 4418), **baba yolluğu** "Düğünde oğlan evinin, kızın babasına aldığı hediye" (DS: 451), **bohça I** "4. Evlenenlerin karşı taraf hısmalarına gönderdikleri hediyeler" (DS: 731), **bağışlama** "Gelin, güvey evine gelince at ya da arabadan inmesi için kaynananın, kayınbabanın armağan ettiği hayvan, mal vb." (DS: 4440), **çek IX** "Düğüne götürülen hediye" (DS: 1112), **dakı [dahıntı, dakğı, dakkı, daku]** "1. Nişan ve düğünde geline takılan ziynet, 2. Düğünde gelen hediye" (DS: 1331), **damazluğ** "2. Gelin kapıya geldiği zaman güveyi evinden istenen hayvan" (DS: 1350), **dutu I** "3. Dul kadının evlenmek için söz verdiğini bildirir hediye" (DS: 1613), **dürü I** "2. Düğün hediyesi" (DS: 1635), **ebede** "3. Düğün günü geline verilen

armağanlar" (DS: 1652), **el öpmelik [el öhmelig, el öpümlük]** "Gelin ya da güveye, kaynana ya da kayınbaba tarafından verilen armağan" (DS: 1727), **ergencelik II** "Dul bir kadının, genç bir erkekle evlendiği zaman kocasına verdiği armağan, tazminat" (DS: 1768), **gelinniyh II** "Düğün günü verilen eşya, elbise" (DS: 1981), **gönüllük [gönül eminliği]** "Düğün arasında iki tarafın birbirine gönderdiği giyim armağanı" (DS: 2156), **görüşük** "2. Düğün armağanı" (DS: 2164), **götürü II** "Düğünde götürülen hediye, para" (DS: 2166), **halayih** "Düğün ve davetlere gönderilen hediye" (DS: 2257), **hança** "1. Davetlilerin düğüne götürdükleri armağan" (DS: 2272), **harç I** "Düğüne götürülen hediye" (DS: 2287), **helet** "Düğünde oğlan tarafının kız tarafına verdiği hediye" (DS: 2332), **irketlik** "İkinci kez evlenen kadının kocasına verdiği mal" (DS: 2552), **katkı** "Düğün günü davetlilerin öğleye kadar gönderdikleri armağan" (DS: 2684), **kete II** "Düğün armağanı" (DS: 2773), **kılıvan I** "Düğüne gelenlerin getirdikleri armağan" (DS: 2799), **kız kalını** "Kız evine düğünde verilen armağan" (DS: 2867), **lovla** "Düğün armağanı" (DS: 3088), **özengülük** "Geline, erkek evine geldiğinde, attan inerken güveyin anne ve babasının verdiği armağan" (DS: 3371), **saçı [saçılık -1]** "1. Düğün armağanı" (DS: 3508), **saçı [saçuluk]** "1. Düğün armağanı, 2. Oğlan evinin gelinin yakınlarına gönderdiği armağanlar" (DS: 4660), **saçılık** "2. Düğünden sonra konukların gelinin annesine verdikleri armağan, para" (DS: 3509), **sağdıç katı** "Düğünde erkek evinden gönderilen içinde gelinlik, duvak, iç giysileri bulunan bohça" (DS: 3513), **sanadak** "Düğün gecesi oğlan evinin kız evine armağan olarak verdiği canlı hayvan (koyun, keçi vb.)" (DS: 3534), **sandık V** "Düğünde özellikle salı günü erkek evinden gelin evine gönderilen, içinde giyim ve süs eşyası bulunan sandık" (DS: 3536), **satı II** "1. Düğün armağanı" (DS: 3550), **saysana** "Düğüne armağan olarak götürülen ekmek" (DS: 3561), **seyman** "3. Düğünde kız yanlısı ya da erkek yanlısının baskında aldığı armağan" (DS: 3598), **söğüc II** "Geline verilen armağan" (DS: 3674), **söğüş II** "Bir köyden başka köye düğün armağanı olarak gönderilen koyun, sığır vb. hayvanlar" (DS: 3675), **sövüş [söviş, söüş II]** "Düğünde güveye arkadaş ve akrabalarının verdikleri armağan" (DS: 3682), **söyletmelik [söğletmelik, söylehmelig]** "Düğün gecesi gelini konuşturmak için damadın verdiği armağan, para" (DS: 3684), **sungu, sunğu [sunma]** "2. Geline verilen armağan" (DS: 3696), **şışlik II** "Düğünde güreşen pehlivanlardan yenene verilen armağan" (DS: 3787), **takı** "1. Geline verilen armağan, 2. Güveye verilen armağan, 3. Düğüne gelenlerin getirdikleri armağan" (DS: 3807), **takı** "Düğünde geline ve güveye takılan armağan" (DS: 4733), **takı günü** "Çağrılıların geline armağan verdiği gün" (DS: 4734), **tomgavit** "Düğünde güvey evinden gelin evine gönderilen yiyecek, armağan" (DS: 4768), **üdü I** "1. Düğün armağanı" (DS: 4057), **ülü I** "1. Düğünde gönderilen çerez, armağan" (DS: 4064), **üzengilik I** "Düğünde geline kaynananın verdiği armağan" (DS: 4779), **yanıt** "Düğünde güveye gelin evinin gönderdiği armağan" (DS: 4813), **yol II** "1. Düğünde, oğlan evinin kız evine, kıza verdiği para, mal, armağan, 2. Düğünde, kız evinin oğlan ve yakınlarına verdiği armağan, 3. Düğün sahibinin, çağrılıya gönderdiği armağan, 4. Düğüne, çağrılının götürdüğü armağan" (DS: 4288), **yol yolağ** "Düğünde gelinin anne ve babasına erkek evinin yolladığı armağan" (DS: 4823), **yolluğ, yolluk III** "5. Kız evine gönderilen düğün armağanı" (DS: 4290).

5.3.2. Düğünden Önce, Sona ve Düğün Esnasında Verilen veya Alınan Bahşiş/Para İle İlgili Sözcükler

apandi "Düğünlerde, nişanlarda ve davetlerde alınan bahşiş" (DS: 283), **ardıç parası** "Düğünlerde delikanlılara verilen para" (DS: 304), **atı** "Düğün bahşişi" (DS: 368), **ayak kirası** "Gelin attan inerken verilen bahşiş" (DS: 403), **bağışış** "2. Geline düğünde veya düğünden sonra bağışlanan para" (DS: 486), **başbağı III** "1. Düğünlerde gelinlere elbise giydirilirken ve başları bağlanırken yenge hanımın çalgıcılara verdiği bahşiş" (DS: 554), **başından çevirmek** "1. Düğünde geline elini öptüğü kimse gizlice para vermek" (DS: 4447), **çıkarma III** "Düğün ve nişan törenlerinde erkek tarafından gelen adamlarla kızın babasına ve kardeşlerine, kız tarafından da erkek tarafına karşılık olarak gönderilen bahşiş" (DS: 1165), **çıkıklık II** "Evlenme sırasında kız tarafının istediği para" (DS: 1168), **emmicelik** "Bir kız evlenirken güveyin babası tarafından kızın amcalarına verilen para ya da herhangi bir eşya" (DS: 1741), **gapıcalıh** "Gelin evden çıkarken verilen bahşiş, para" (DS: 1916), **gırzap** "Düğünde, düğün sahiplerinden bahşiş alma geleneği" (DS: 2085), **haklamak II** "Düğünde çengiler, davetlilerin önünde ayrı ayrı çalıp oynayarak para almak" (DS: 2255), **kapıbağı [kapıhakkı]** "Gelin, oğlan evine giderken kız tarafından bir kişinin, erkek tarafından aldığı bahşiş, para, ödül" (DS: 2633), **kardeş haleti [kardeş yolu]** "Gelin evden çıkmadan önce, erkek kardeşinin ya da vekilinin damat sağdııcından aldığı para" (DS: 2656), **karşılama** "Düğünde çalgıcılar

para almak amacıyla birinin önüne gelip çalmak" (DS: 2669), **para çevirmek** "Düğünde oynayanın arkadaşı davulcunun alnuna para yapıştırmak" (DS: 3394), **saç** "2. Düğünde güveyin babasının verdiği para, bahşiş" (DS: 3508) **şabaş [şaba, şabe]** "Düğünde, oyundan sonra davulcunun topladığı para" (DS: 3732), **şabaş** "Düğünde çalgıcı ve oyuncular için toplanan para, sevinmelik" (DS: 4717), **uykuluk IV** "Düğünde, kız evine gelen oğlan evinin konuklarını ağırlayanlara verilen bahşiş" (DS: 4049), **zırzop almak** "Köy gençleri gelin arabasının önünü keserek armağan, sevinmelik almak" (DS: 4837), **zırzop yolu [zırzop parası]** "Gelin sahiplerinden, delikanlıların aldığı bahşiş" (DS: 4381).

5.3.3. Düğünden Önce, Sonra ve Düğün Sırasında İkrâm Edilen Yiyecek ve İçecekler İle İlgili Sözcükler

ana pilâvı "Gelinin annesinin düğünden birkaç gün sonra erkek evine gönderdiği etli pirinç pilâvı" (DS: 252), **apanti** "Gelin almaya gelenlere verilen tatlı ekmek" (DS: 283), **ardısıra I** "Düğünden sonra gelinle güveyin kız evini kutlama ziyareti" (DS: 307), **ardön I** "Evlenme töreninden sonra karşılıklı verilen ziyafetler" (DS: 307), **bayrakı ekmeği** "Düğün günü yenen yemek" (DS: 583), **cumana** "Düğünde kız ve erkek taraflarının birbirini yemeğe davet etmesi" (DS: 1015), **danışık çayı** "Düğün olurken köylüye verilen çay" (DS: 1361), **danışık I [danışık ekmeği]** "3. Düğüne başlarken verilen yemek" (DS: 1361), **dible** "1. Düğün günü, kız erkek evine gittikten sonra arkasından götürülen kızartılmış tavuk, tatlı gibi yemekler" (DS: 1480), **dure** "Düğünden yedi gün sonra erkek evinin kız evine verdiği ziyafet" (DS: 1605), **düğüncelik** "Düğün yapanlara komşuları tarafından yapılan erzak yardımı" (DS: 1625), **elöpme** "Evlendikten bir hafta sonra gelin, güveyi ve akrabalarına kız babası tarafından verilen ziyafet" (DS: 1727), **erzah** "Gelin almaya giden dünürçüye erkek evinden giden yemeklik vb. şeyler" (DS: 1778), **ev çağırımı** "Evlenme nedeniyle yeni akraba olan ailelerin ilk kez birbirlerini yemeğe çağırmaları" (DS: 1802), **evinlik** "Yeni evlenen kız ilk kez el öpmeğe geldiğinde verilen ziyafet" (DS: 1808), **evirli [evirlik]** "Düğünden beş on gün sonra oğlan evinin kız evine, kız evinin de oğlan evine verdikleri ziyafet" (DS: 1809), **ferfere I** "1. Düğün yemeği" (DS: 1845), **gavum** "Düğünden sonra kız ve oğlan evinin birbirlerine verdikleri yemek" (DS: 1941), **güveğiabaşı** "Düğün günü güveyinin yakın akrabalarından birinin verdiği akşam yemeği" (DS: 2239), **güveğiönü [güyâeönü]** "1. Düğün gecesi gelin tarafından gönderilen tatlı ve yemek" (DS: 2240), **güveleme II** "Düğünde cuma gecesi dostlarından birinin damada ve arkadaşlarına verdiği yemek" (DS: 2240), **hança** "2. Gelin almaya giden dünürçüye erkek evinden verilen yemek" (DS: 2272), **hatim** "Düğünde davetlilere yedirilen yemek" (DS: 2306), **honça I** "2. Gelin ve damada ikram edilen meyve, çerez, 3. Gelin ve damat evlerine tepsi içerisinde gönderilen hediye, çerez, 4. Gelin evine kına ile gönderilen kuru yemiş, 6. Perşembe akşamı kız evinden oğlan evine gönderilen yemek, 7. Cuma günü geline götürülen baklava, börek vb. şeyler, 8. Geline giden yiyecek" (DS: 2402), **kakmık [kapmık]** "Düğün yemeği, şölen" (DS: 4530), **kakmık II** "Düğün gecesi erkeklere verilen içkili yemek" (DS: 2605), **kaliyet** "Kız evinden erkek evine götürülen yiyecek" (DS: 2609), **keyveni** "2. Düğün yemeği yapan kimse, aşçı" (DS: 4550), **kişi II** "Düğünden sonra yapılan yemek çağırısı" (DS: 2885), **konukluk** "Düğünden sonra kız evinin damat tarafına verdiği yemek" (DS: 2918), **loş** "Düğün yemeği" (DS: 4581), **manca görmek** "Düğün yemeği hazırlamak" (DS: 3117), **mancı II** "Düğün, mevlit ve yemekli toplantılar için yapılan yemek" (DS: 3118), **saç** "1. Düğünde erkek evinden kız evine gönderilen yiyecekler" (DS: 3508), **semah** "Düğün yemeği, şölen" (DS: 3578), **somat I** "1. Şölen, düğün sofrası" (DS: 3662), **sözkesen** "Düğün ya da bayram yemeğinde sofraya son gelen tatlı, meyve, pilav vb. yiyecek" (DS: 4706), **supha** "Düğün yemeği" (DS: 3698), **tahum kavut** "Güvey evinden gelin evine gönderilen çerez" (DS: 3804), **tatlı aş** "1. Düğün yemeği" (DS: 3844), **tomgavıt** "Düğünde güvey evinden gelin evine gönderilen yiyecek, armağan" (DS: 4768), **toylığ** "Düğün yemeği" (DS: 4771), **yanık II [yanıt]** "2. Köy düğününde, kız almaya giderken yolda verilen yemek, çörek" (DS: 4167), **yegi, yégi II** "1. Düğün sırasında, erkek evinden kız evine gönderilen yiyecek" (DS: 4223), **zırzop I** "Düğünde güvey evinden gelin yanlısı delikanlılara gelen yiyecek, içecek" (DS: 4837), **aşboğaz** "Erkek evinden kız evine gönderilen düğün erzakı" (DS: 351).

5.3.4. Düğünde Gelinin Kullandığı Eşya ve Kıyafetler İle İlgili Sözcükler

Bu başlık altında gelinlerin düğünde giydiği kıyafetler, bu kıyafetlerde kullanılan kumaşlar ve diğer malzemeler, gelinlerin kullandığı eşyalar vb. yer almaktadır.

5.3.4.1. Gelinlik İle İlgili Sözcükler

al II “3. Gelinlerin başına örtülen uzun, kırmızı örtü, duvak” (DS: 166), **bürüncük** “Duvak” (DS: 4468), **donak I [don I -3]** “1. Gelin elbisesi, kadın elbisesi” (DS: 1558), **duvah I [duğak, duvag, duvağ I, duvağı]** “Gelin duvağı” (DS: 1614), **dürü I** “10. Gelin olacak kızın elbiselerinin kesilip biçilme günü” (DS: 1635), **düzen II** “Gelin giysisi” (DS: 4489), **düzgün I [düzen VII -4]** “Gelin elbisesi” (DS: 1646), **eğrimli** “1. Sırmalı gelin elbisesi” (DS: 1685), **ellik günlük** “Düğün vb. toplantı yerleri için dikilen elbise” (DS: 1724), **eyrimli I** “Sırma işlemeli gelin elbisesi” (DS: 1827), **galiyet [gallet, galyet]** “Gelinlik” (DS: 1902), **gelin yanısı II** “Gelinin yüzüne örtülen örtü, duvak” (DS: 1982), **gerdirek** “Gelinlik” (DS: 1996), **gıldır II** “1. Gelinlik elbise” (DS: 2039), **gövrme I** “Gelinlik, elbise” (DS: 2171), **havala III** “Duvak” (DS: 2308), **hotaz I** “1. Gelin duvağı” (DS: 2419), **mantin** “2. Çiçekli atlastan yapılmış gelin elbisesi” (DS: 3126), **paçalık** “Gelinin paçağünü giydiği giysi” (DS: 3376), **paşalık** “Gelinlik elbise” (DS: 3406), **pusat IV** “3. Gelinlik giysi” (DS: 3490), **pusat kesmek** “Geline giysi biçmek” (DS: 4654), **sabgeten** “Gelinlerin başına takılan işlemeli beyaz duvak” (DS: 3507), **serpme II** “1. Gelin duvağı” (DS: 3591), **şip IV** “Telli gelin giysisi” (DS: 3781), **tenefeye gitmek** “Gelinlik dikmeye gitmek” (DS: 3878), **tonbozma** “Gelin giysisi biçme” (DS: 3958), **tutuk III** “Gelin duvağı” (DS: 4001),

5.3.4.2. Süs Eşyaları İle İlgili Sözcükler

arakçın [arahçın -1, 2; arakcın -1, 2; arakçın -1, 2; arapçın, araşgın] “2. Eskiden gelinlerin giydiği bir çeşit taç, takke” (DS: 294), **boduş IV** “Eskiden gelin elbiselerinin bilek kısımlarına sırma ile yapılan iş, nakış” (DS: 722), **cığa I [cağ V -3, cığ III, cığcığa I -1, cığcığı III, cığılğan, cığa I -2]** “1. Gelinlerin ve genç kızların düğünlerde başlarına süs olarak taktıkları parlak renkli tel veya tüy” (DS: 899), **çılğan** “Gelin tacı” (DS: 1173), **çingil VI** “2. Gelinlerin başörtülerine takılan pul dizisi” (DS: 1181), **dingel** “Gelin tacı” (DS: 1503), **dingil taşı** “Köy gelinlerinin başını süslerken duvağın altına konulan silindir şeklindeki kâğıt ya da bakır tas” (DS: 1506), **erehcin** “Düğün gecesini gelinlerin başına konulan bir çeşit şapka, bere” (DS: 1765), **gelberi V** “Gelin feslerinin önündeki güllü kısım” (DS: 1973), **gelin kuşağı II** “Gelinlerin taktıkları süslü kuşak” (DS: 1981), **hel I** “1. Gelin süsü, gelin teli” (DS: 2330), **hotuz II** “Gelin tacı” (DS: 2421), **kakma** “Gelinlerin başına takılan kalay ya da gümüş takı” (DS: 4530), **kambak VI** “Gelinlerin başlarına takılan süslü çember” (DS: 2614), **kepçe III** “Gelinlerin alın ve şakaklarına takılan içi çukur altın süs eşyası” (DS: 2744), **kılovan** “Gelinlerin başına takılan tel” (DS: 2801), **ortağ** “Gelin hamamında gelinin başına konulan, gümüşten yapılmış beş parmaklı süs eşyası” (DS: 3289), **parpara III** “Gelin giysilerinde süs olarak kullanılan, sarı, küçük para” (DS: 3398), **perpere** “Gelinliğe dikilen düğme gibi ince, yassı, madensel süsler” (DS: 4644), **saçaltını** “Gelinlerin saçlarına taktıkları küçük altınlar” (DS: 3508), **taylasan** “Gelin başlığı” (DS: 3853), **tozak VII** “Düğünlerde gelinin başına takılan çeşitli renge boyanmış kuş tüyleri” (DS: 3976).

5.3.4.3. Kumaş ve Örtüler İle İlgili Sözcükler

borda III “Gelin götürürken süs olmak üzere gelinin atına örtülen işlemeli kumaş” (DS: 740), **boyma** “Gelinlere örtülen kırmızı bir örtü” (DS: 746), **çalgır** “Gelinlerin başlarına bağlanıp arkadan ucu aşağıya sarkıtılan örtü” (DS: 1053), **dürü I** “6. Evlenecek kızın işlemek ve dikilmek üzere arkadaşlarına verdiği parçalar” (DS: 1635), **gıvrak I** “Gelinlerin yüzüne örtülen kırmızı ve pullu bir çeşit başörtüsü” (DS: 2064), **günlük III** “Gelin ata ya da arabaya bindiği zaman üzerine örtülen uzun örtü” (DS: 2230), **maharma [maharım]** “Yeni gelinlerin kullandıkları kalın, büyük başörtüsü” (DS: 4583), **parlak** “Gelin ayakkabısı” (DS: 4636), **puru** “Gelinlerin kullandığı siyah ipekli başörtüsü” (DS: 3487), **pürlü II** “Gelinlerin başlarına örtülen üstü pulla işlenmiş ve çevresine yalancı altın dizilmiş kırmızı başörtüsü” (DS: 3499), **sevayi [sevaya]** “1. Telli gelinlik kumaşı” (DS: 3593), **şali II** “1. Yeni gelinlere giysi yapılan bir çeşit kumaş” (DS: 3739), **taka III** “Gelin giysisi yapılan telli, kalın ipek kumaş” (DS: 4733), **tefârik** “Gelin giysisi yapılan sırma işli bir çeşit ipek kumaş (eskiden)” (DS: 4746), **üsküfe** “1. Gelinlik yapılan, sırmalı bir çeşit eski kumaş, 2.

Kalın ipekli, değerli eski zaman kumaşlarından yapılan kolsuz düğün giysisi" (DS: 4073), **yolluğ**, **yolluk III** "3. Gelinin ayağı altına serilen kumaş" (DS: 4290).

5.3.5. Düğünde Kullanılan Diğer Eşyalar İle İlgili Sözcükler

al II "1. Düğünde güveyin boynuna atılan mendil büyüklüğünde kırmızı bez" (DS: 166), **çerge I** "3. Süslenmiş gelin arabası" (DS: 885), **donnuğ** "1. Düğünde atın başına takılan bez parçası" (DS: 1561), **fita III** "2. Düğünlerde güveyin oturacağı yerin belli olması için sandalyenin arkasına asılan ipek havlu" (DS: 1873), **kaburcak II** "Gelinlik giysisi ile birlikte hazırlanan, içine dikiş ve tuvalet eşyası konulan kutu" (DS: 2584), **koçu I** [**koço I**] "Gelin arabası" (DS: 2895), **köşe V** "2. Gelin ya da sünnet çocuğu için hazırlanan yer" (DS: 2979), **mayfa II** "Düğünlerde gelinin bindiği üstü kapalı at arabası" (DS: 3140), **maşalama** [**maşala II**, **maşıl**] "Düğün alanlarını gece aydınlatmakta kullanılan bir çeşit meşale" (DS: 4587).

5.4. Evlilik İle İlgili Diğer Maddi Unsurlar

Bu başlık altında listelenen sözcükler evlilik sürecinin hangi aşamasında gerçekleştiği tespit edilemediği için ayrıca sınıflandırılmıştır.

5.4.1. Evlilik Sürecinde Verilen/Alınan Hediyeler İle İlgili Sözcükler

barak VIII "1. Kız evinden oğlan evine gönderilen çiçek, 2. Kız evinden oğlan evine gönderilen mendil üzerine yapılan süs" (DS: 524), **belek bırakmak** "Gelin ya da güveye armağan vermek" (DS: 4452), **bırakıntı III** "Hediye, geline gelen hediye" (DS: 668), **bohçalık** "Kız evinin, oğlan ve akrabalarına gönderdiği çamaşır takımı" (DS: 732), **büyük dönürlük** "Kız evinde bir sepet içinde gösterilen, oğlan evinden gönderilen lokum ve hediyeler" (DS: 832), **çıkıtlık I** [**çıkışlık**] "Gelin olan kıza anne ve babası tarafından yapılan elbise" (DS: 1168), **dürü** "Kız evinden oğlan evine gönderilen armağan" (DS: 4488), **gaynata yolu** "Erkek evinden kız babasına armağan gönderilen elbise" (DS: 1948), **gelingöre I** [**gelingör**] "2. Geline götürülen hediye" (DS: 1980), **görüm II** "Gelin ya da damat için alınan elbise" (DS: 2163), **hak V** "Gelinin babasına verilen armağan" (DS: 2253), **halat III** "Erkek tarafının kız tarafına verdiği eşya" (DS: 2257), **hedeme I** [**hedemelik**] "Evlenmelerde kız tarafının erkek tarafından aldığı para, armağan" (DS: 2326), **heğbe** "Geline güveyden gelen armağan" (DS: 4517), **heyelik** "Evlenecek kızın babasına söz verilen armağan" (DS: 2353), **kalın götürmek** "Evlenecek erkek tarafından kız tarafına pazar günü armağan götürmek" (DS: 2609), **kırgım** "Geline yakınlarının verdiği armağan" (DS: 2821), **kulluk II** "Evlenecek erkeğin gelin ve akrabalarına verdiği hediye" (DS: 2996), **pusat** "1. Gelin için güvey evinin aldığı giyecek vb. eşyalar" (DS: 4654), **pusat görmek** "Güvey evi geline giysi vb. eşya almak" (DS: 4654), **sañırdak** "Oğlan evinin kız evi yakınlarına verdiği canlı armağan ya da para" (DS: 3537), **tabak III** "Güvey evinden gelin evine gönderilen giysi, takı ve süs gereçleri" (DS: 4731), **tabak III** "Kız evinin güvey evine gönderdiği armağan" (DS: 3796), **tekellif** "Kız evinin oğlan evine armağan olarak aldığı sekiz on çift ayakkabı" (DS: 3863), **tohum II** "Oğlan evinden geline giden armağan" (DS: 3945), **tohumkavudu** "Kız evinin damada verdiği para vb. armağanlar" (DS: 3946), **tohumkavut** [**tomgavıt**, **tomkavıt**] "Oğlan evinden kız evine yollanan armağan (daha çok koyun, keçi vb. şeyler)" (DS: 3946), **töre II** "Geline verilen armağan" (DS: 3983), **tutu II** "Güvey evinden gelin evine gönderilen ilk armağan" (DS: 4776), **üzgörmelik** "Güvey akrabalarının geline ilk gördüklerinde verdikleri armağan" (DS: 4779), **yanıç III** [**yanuç IV**] "Kız evinden güveye gönderilen giysi" (DS: 4167), **yanıt elbisesi** "Bayramda kız evine gönderilen armağan giysi" (DS: 4169), **yavuhlu**, **yavuklu** [**yavıklı**] "3. Geline götürülen giysi, çamaşır" (DS: 4207), **yoklamalık** "Geline, lohusaya, hastaya vb. götürülecek armağan" (DS: 4287), **yoklatmak** "Gelenekler gereği lohusaya, evlenene vb. armağan götürmek" (DS: 4287), **yollamış** "Yavuklu armağanı" (DS: 4290), **yolluğ**, **yolluk III** "1. Geline, yakınlarına verilen armağan" (DS: 4290), **yonyoş** "Oğlan evinden kız evine gelen armağan" (DS: 4295), **yüzgörümlüğü** [**yüzgörümcesi**, **yüzgörümlük -1, 2**] "2. Geline, oğlan evinin, akrabalarının verdiği armağan" (DS: 4336).

5.4.2. Evlilik Süresince Verilen/Alınan Para ve Bahşış İle İlgili Sözcükler

başlık I [başlıh I, başloğ] “1. Evlenecek erkeğin kız tarafına verdiği para, mal ve ziynet eşyası, ağırlık” (DS: 562), **çivlamak IV** “Düğün sahibi parasını sonuna kadar harcamak” (DS: 944), **halın** “Kız tarafının damat tarafından aldığı para, mal” (DS: 2260), **hebe II** “Nişan töreninde oğlan tarafının kız tarafına verdiği para” (DS: 2324), **kalahat** “Kız evinden güveye yapılan giysi” (DS: 2608), **tohumluk II** “Kız evindeki yatılı konukların ağırlanması için oğlan evinden alınan gider karşılığı” (DS: 3946), **yegi, yégi I** “Başlık parası” (DS: 4223), **yimeklik** “Oğlan evinin kız babasına, başlık dışında verdiği harçlık” (DS: 4278).

6. Gerdek İle İlgili Sözcükler

Evlilik sürecinin son aşaması gerdek ya da gerdek gecesidir. Gerdek gecesi kavramındaki *gerdek* sözcüğünün dilimize Farsçadan geçtiği düşünülmektedir. Gerdek gecesinin günümüzdeki en yaygın anlamı “gelin ve damadın ilk kez birlikte oldukları gece” şeklindedir. Fakat Özşahin (2018: 172), gerdek gecesi kavramının anlamının “zıfaf gecesi anlamında olmadan çok daha önce ‘düğün gecesi; evlenme gecesi’ anlamlarında olduğunu belirtmektedir. Anadolu coğrafyasında bu gün ile ilgili çeşitli âdetler bulunmaktadır. Bu başlık altında Anadolu ağızlarında gerdek kavramı ile ilgili sözcükler yer almaktadır:

baş donanma “Güveyin gerdekten bir gece önce yaptırdığı şenlik” (DS: 556), **cille VI** “Gerdek gecesi gelin ile güveyiği elele dolaştırma âdeti” (DS: 967), **duvak açma günü** “Gerdek gecesinin sabahı” (DS: 1614), **duvak günü [duvak düğünü]** “Gerdek gecesinin ertesi günü erkek evinde yapılan eğlence” (DS: 1614), **düzgünü I** “Gerdek gecesinden bir gün evvelki gün” (DS: 1646), **gireyi** “2. Güveyinin gerdeğe girdiğinin ertesi günü” (DS: 2082), **hırızman II [hırızma II]** “Gerdek gecesinden bir gün evvel yapılan gelin hamamı” (DS: 2370), **honça I** “1. Gelin evinden damat evine gönderilen gerdeklik yemek ve tatlı” (DS: 2402), **kapama gecesi** “Gerdek gecesi” (DS: 2630), **odalanmak II** “Gerdeğe girmek” (DS: 3264), **sağdıç beklemesi** “Gerdek akşamı sağdıçtan alınan yemekli eğlence sözü” (DS: 3513), **sesdenmelik** “Gerdek gecesi gelini konuşturmak için güveyin verdiği para” (DS: 4685), **şülen** “Gerdek gecesi gelinle güvey için hazırlanan yiyecek (baklava, tavuk vb.)” (DS: 3794), **takta gecesi** “Gerdekten iki gün önceki gece” (DS: 3810), **yastıkaltı** “Gelin ve güveyin ilk gece yedikleri çerez” (DS: 4196), **yastıkçerezi** “Gelinle güveyin ilk gece yedikleri çerez, tatlı vb. yiyecekler” (DS: 4815), **yüzgörümlüğü [yüzgörümcesi, yüzgörümlük -1, 2]** “1. Gerdek gecesi, gelinin yüzündeki duvağı açmak” (DS: 4336).

7. Hısım Akraba Adları İle İlgili Sözcükler

Bu başlık altında Anadolu ağızlarında evlilik yoluyla oluşan akrabalık terimleri ile ilgili sözcüklere yer verilmiştir:

analık “1. Kaynana” (DS: 4418), **babalık** “Kayınbaba” (DS: 4438), **baldız** “Bacanak” (DS: 4442), **çelibaba** “Kayınbirader, güveyin erkek kardeşi” (DS: 4477), **dönüşe** “Gelin ve damadın anne ve babası, dünür” (DS: 1586), **düğür II [dögürşü, düğülşü, düğür II -1, düğürşü -1, düngür -3, dünürşü -1, dünüş -2, dünüşü, düvür -2]** “3. Evlenenlerin anne ve babaları, 4. Bacanak” (DS: 1625), **düngür** “4. Damat, enişte” (DS: 1631), **görüm** “Kocanın kız kardeşi, görümce” (DS: 4511), **hınami** “1. Damat ve gelinin anne ve babaları, dünür” (DS: 2362), **kadinne** “Kaynana” (DS: 4528), **kuda I** “2. Birbirinden kız alıp veren aileler, dünür” (DS: 2990), **nazlibey** “Kayınbirader” (DS: 4604), **topçukal** “Kıza dünür giden kimse” (DS: 3963), **zama** “1. Enişte, 2. Güvey” (DS: 4829).

8. Evliliğin Sonlanması/Evlilikten Vazgeçme İle İlgili Sözcükler

Boşanma, evliliğin herhangi bir sebeple son bulmasıdır. Bu durum Eski Türklerden beri görülmekte fakat hoş karşılanmamaktadır. Bunun da en büyük sebebi evliliğin Türklerde kutsal sayılması ve aile bütünlüğünün bozulmasının istenmemesidir. Evlilikte olduğu gibi boşanma sürecinde de ailelerin onayının alınması önemlidir. Bundan dolayı erkek evlendikten sonra babasının izni olmadan evinden ayrılamazdı (Aksoy, 2011: 13). Günümüzde de boşanma özellikle kentleşmenin yoğun olmadığı bölgelerde sıklıkla ve hoş karşılanan bir durum değildir. Bu durum Anadolu ağızlarındaki söz varlığına da yansımıştır. Anadolu ağızlarında boşanma ile ilgili yalnızca bir sözcük tespit edilmiştir:

bohçasını atmak “Kız tarafı nişandan vazgeçip, hediyeleri geri göndermek” (DS: 732), **yordumak** “Evlenmekten caydırmak” (DS: 4297), **başı bozulmak** “Dul kalmak, boşanmak” (DS: 4447).

9. Sonuç

Türk millî kültürünü yansıması bakımından Türklerde evlilik ile ilgili gelenek ve görenekler oldukça değerlidir. Günümüzde özellikle sanayileşme ve kentleşme ile birlikte bu âdetlerin büyük oranda değiştiği ya da unutulduğu görülmektedir. Fakat Anadolu coğrafyasında, kentleşmenin yoğun olmadığı bölgelerde evlilik ile ilgili Eski Türk âdetleri hâlâ yaşatılmaktadır. Kültür ve dil arasındaki bağıntı dolayısıyla bu âdetler Anadolu ağzlarının söz varlığında da kendini göstermektedir.

Bu çalışmada Türkçenin zengin söz varlığını ve ifade gücünü yansıması bakımından önem arz eden Anadolu ağzlarındaki evlilik ile ilgili söz varlığı ele alınmıştır. Genel olarak yedi ana başlık altında değerlendirilen ağzlardaki bu kavram alanına ilişkin; *Evlilik Kavramı İle İlgili Genel Sözcükler*’den 70, *Evlilik İsteme İle İlgili Sözcükler*’den 5, *Evlilikle İlgili Geleneksel Uygulamalar*’dan 482, *Evlilik İle İlgili Maddi Unsurlar*’dan 357, *Gerdek İle İlgili Sözcükler*’den 21, *Hısım Akriba Adları İle İlgili Sözcükler*’den 22 ve *Evliliğin Sonlanması/Evlilikten Vazgeçme İle İlgili Sözcükler*’den 3 olmak üzere 960 sözcük tespit edilmiştir. Elde edilen veriler sonucunda ise evlilik ile ilgili en çok sözcük *Evlilik İle İlgili Geleneksel Uygulamalar*’dan elde edilmiştir.

Çalışma sonucunda Türkçenin sözcük türetme olanaklarından geniş ölçüde yararlanan Anadolu ağzlarında, evlilik ile ilgili ölçünlü dilde olmayan pek çok sözcük bulunduğu görülmüştür. Bunun dışında geçmişte kullanılan fakat günümüzde unutulmuş ya da kullanımdan düşmüş pek çok arkaik sözcüğün de Anadolu ağzlarında varlığını devam ettirdiği tespit edilmiştir.

Kısaltmalar

- bkz.** : bakınız
DLT : Dîvânu Lugâti’t-Türk
DS : Derleme Sözlüğü
ETY : Eski Türk Yazıtları
KB : Kutadgu Bilig
TS : Türkçe Sözlük
Uyg. : Uygurca
vb. : ve benzeri
vd. : ve diğerleri
Yen. : Yenisey Yazıtları

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
The authors have no conflict of interest to declare.

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).
Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.

Kaynaklar

- Aça, Mehmet (2002). *Kazak Türklerinin Destanları ve Destancılık Geleneği*, Konya: Kömen Yayınları
- Akarsu, B. (1998). *Wilhelm von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı*, 3. Baskı, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Aksan, D. (1971). *Anlambilimi ve Türk Anlambilimi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Aksoy, İ. (2011). Türklerde Aile ve Çocuk Eğitimi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(16), s.11-19.
- Arıkan, M. (2007). *Kazak Destanları 1/Köroğlu'nun Kazak Anlatmaları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bakırcı, N. (2018). Dede Korkut Kitabı'nda ve Halk Hikâyelerinde Evlilik, *Türk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 6 (15), s. 1-20.
- Durdu, B. ve Durdu, A. (2006). Anadolu Halk Kültüründe Kına, *Cogito*, 44-45, s.235-253.
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı I-II*, 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erkul, A. (2002). Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri, (Ed.: H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca), *Türkler III*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Gökalp, Z. (1991). *Türk Uygarlığı Tarihi*, (Haz. Y. Çotuksöken), İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Kâşgarlı Mahmud (2018). *Dîvânu Lugâti't-Türk*, 3. Baskı, (Haz. A. B. Ercilasun ve Z. Akkoyunlu), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kormuşin, İ. V. (2017). *Yenisey Eski Türk Mezar Yazıtları, Metinler ve İncelemeler*, (Çev. R. Alimov), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Maimaitiailı, N. (2013). *Kutadgu Bilig'in Söz Varlığı Açısından Açıklamalı Sözlüğü* [Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Mandaloğlu, M. (2013). İslamiyetten Önce Türklerde Aile Hukuku, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (33), s. 133-159.
- Mandaloğlu, M. (2022). Eski Türklerde Aile ve Evlilik Anlayışı, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4(8), s.481-498.
- Orkun, H. N. (2019). *Eski Türk Yazıtları*, 5. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1971). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları II*, 1. Baskı, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ögel, B. (2001). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, 4. Baskı, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi I*, 5. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ölmez, M. (2015). *Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları, Metin-Çeviri-Sözlük*, 3. Baskı, Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Özdemir, Ö. (2021). Kazak Türklerinin Destanlarında Geçiş Dönemlerine Bağlı İnanış ve Uygulamalar, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(45), s.23-47.
- Özşahin, M. (2018). Gerdek Sözü Üzerine. *Dil Araştırmaları*, 12(22), s.169-173.
- Röhrborn, K. (1977-1996). *Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien: a-ärnök 1-6*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Sağol Yüksekaya, G. (2004). Kalın ve Çeyiz, (Ed.: E. Gürsoy Naskali ve A. Koç), *Hediye Kitabı*, s. 396-406, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Sağol, G. (2005). Türklerde Evliliğin Algılanışı -"Evlenmek" Karşılığı Kullanılan Kelimelerden Hareketle-, (Haz.: G. Kut ve F.B. Yılmaz), *Uygurlardan Osmanlıya: Şinasi Tekin'in Anısına*, s. 661-684, İstanbul : Simurg Yayınları.

- Sak, R., Şahin Sak, İ.T., Öneren Şendil, Ç. ve Nas, E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-250.
- Sezen, L. (2005). Türkiye’de Evlenme Biçimleri, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı)*, 11(27), s.185-195.
- Tezcan, M. (1983). Köy Gençlerinin Evlenme İsteklerine İlişkin Davranış Kalıpları, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(2), s.133-136.
- Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe Sözlük*, 9. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1993). *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I-XII*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Üçüncü, K. (2006). *Kazak Türklerinin Kahramanlık Destanı Alpamış*, İstanbul: Töre Yayın Grubu.
- Ünlü, S. (2013). *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Yalman (Yalkın), A. R. (1977), *Cenupta Türkmen Oymakları I-II* (Haz.: S. Emir), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yılmaz, Y. ve Bayraktar, D. (2021). Türkçe Sözlükte Evlilik Kavramlarının Köken Bakımından Tasnifi, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Ö9 (19), 19-34.
- Yusuf Has Hâcib (1947). *Kutadgu Bilig I*, (Çev. Reşid Rahmeti Arat), İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Yusuf Has Hâcib (1959). *Kutadgu Bilig II*, (Çev. Reşid Rahmeti Arat), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yücel, H. (2010). Kazak ve Kırgız Türklerinde Evliliğin Gerçekleşmesi İçin En Önemli Şart: Kalıñ, *Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, <http://turkoloji.cu.edu.tr>, (22.02.2023), s.1-4.